

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DOKTORI ISKOLA

A becsület büntetőjogi védelme a közügyeket érintő megszólalások esetén
Büntető bíróságok az alapjogi követelmények és a dogmatika szorításában

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

ÍRTA:

BÁRÁNYOS BERNADETT

TÉMAVEZETŐ:

PROF. DR. GELLÉR BALÁZS JÓZSEF

EGYETEMI TANÁR

Budapest

2019

Tartalomjegyzék

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

II. A kutatás során elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

III. A kutatás tudományos eredményeinek rövid összefoglalása, a hasznosítás lehetőségei

IV. Az értekezés témaköréből készült publikációk jegyzéke

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

„A criminalis joggal foglalkozók igen jól tudják azt, hogy különösen e tárgy az a talaj, melyben a mindenféle nézetek legtarkább vegyületű növényei megeremhetnek, de tudják egyszersmind azt is, hogy mindeddig nem adatott embernek vagy törvényhozásnak, hogy minden nehézséget eloszlasson, minden határozatlanságot megszüntessen” - Csemegi Károly.¹

A fenti idézet jól tükrözi, milyen nehézségeket rejtett a büntetőjogi becsületvédelem kutatása már a 19. században is. E nehézségek pedig csak fokozódtak az elmúlt évtizedekben. Bár a szűk értelemben vett becsületvédelmi rendelkezések (rágalmazás, becsületsértés, kegyeletsértés, valóságbizonyítás) törvényi szabályozása az utóbbi évtizedekben alig változott, e területen mégis olyan jelentős változások következtek be, amelyek kihívások elé állították a jogalkalmazást, és amelyek ezeket a tényállásokat részben kiüresítették, részben átírták dogmatikájukat.

Jelentős változásokat generált a 20. század végén lezajlott információs forradalom, az egyre újabb kommunikációs eszközök és felületek megjelenése. Az internet alkalmat ad arra, hogy az emberek anonim módon, vagy álnevek mögé rejtőzve tegyék közzé a mondanivalójukat, ami nyilvánvalóan csökkenti azokat a gátlásokat, amelyek egy face-to-face kommunikációban megjelennek. Juhász Imre alkotmánybíró utal rá, hogy az Abh.1 elfogadása óta nemcsak a történelmi körülmények változtak meg jelentős mértékben, hanem a véleménynyilvánítás közege is. Az internet mint új médium jelentősen átrendezte az írott sajtó világát, valamint új, korábban sose látott szabadságot adott a vélemények (lényegében szinte korlátlan) kifejtésének.² Lenkovics Barnabás az internetes jogsértések egyre táguló körére, globális méretére és súlyosságára, az anonim jogsértések lehetőségére, a jogsértések megszüntetésének, illetve orvosolhatóságának hiányára hívja fel a figyelmet.³ Az internet azonban nemcsak a kommunikációs szokásainkat változtatta meg, hanem anyagi és eljárásjogi problémákat is maga után vont. Felelősek-e a közvetítő szolgáltatók a kommentelők által elkövetett jogsértésekért? Lehet-e ismeretlen elkövető ellen eljárást indítani? Mi a bűncselekmény elkövetési helye? Csak néhány azokból a kérdésekből, amelyekkel a magyar bíróságok is szembesültek.

Az utóbbi 25 évben élénk vita folyik arról, hogy indokolt-e a becsület büntetőjogi védelmét fenntartani, és ha igen, akkor milyen körben. Dekriminalizálást sürgetnek az alkotmányjogászok és egyes nemzetközi jogvédő szervezetek. Sajó András egyenesen úgy fogalmaz, „felesleges, sőt elfogadhatatlan a becsület védelmére büntetőjogi eszközöket alkalmazni. Megérett az idő a becsületsértés dekriminalizálására”.⁴ Mivel Sajó a becsület, jóhírnév megsértése kriminalizálásának minden esetét becsületsértésnek, becsületvédelemnek nevezi, a rágalmazás és a becsületsértés mihamarabbi törlését követeli a Btk-ból. Mivel ezek a

¹ CSEMEGI K. (1904): Csemegi Károly művei II. kötet, Budapest: Franklin – Társulat, 358.

² 7/2014. (III.7.) AB határozathoz fűzött különvélemény

³ 7/2014. (III.7.) AB határozathoz fűzött különvélemény

⁴ SAJÓ A. (2005): Becsületvédelem és büntetőjog - megjegyzések a becsületsértés dekriminalizálásáról, Budapest: Büntetőjogi kodifikáció, 2005/1. szám: 5.

törekvések a jogalkotásban nem csapódtak le, Magyarországon is az Alkotmánybíróságra hárult a feladat, hogy a büntetőjogi tényállásokat alkotmánykonformmá tegye. A büntetőjogi fenyegetettség szűkítése érdekében ezért a testület a közügyekre vonatkozó megnyilvánulások esetében alkotmányos követelményeket határozott meg. Míg ezek az alkotmányos követelmények 2012-ig nem hatották át a jogalkalmazást, az Alaptörvény hatályba lépése, a valódi alkotmányjogi panasz megjelenése az alapjogi szempontoknak az ítélkezésben való sokkal erősebb megjelenését vonta maga után.

Regionális szinten meg kell említeni az Emberi Jogok Európai Egyezményét és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) a gyakorlatát, amely a magyar jogalkotásra, az Alkotmánybíróság alapjogértelmezésére és a bírói gyakorlatra is hatással van. Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet. Magyarország is alávetette magát a Bíróság joghatóságának,⁵ így az Egyezményben meghatározott feltételek esetén az Egyezményben és a Kiegészítő Jegyzőkönyvekben biztosított jogaiban sértve érzett személy a Bírósághoz fordulhat. Az EJEB ítélete azonban nemcsak a konkrét ügyre hat ki, amiben közrejátszik, hogy az Alkotmánybíróság számára működésétől kezdve jelentős inspirációt jelentett az EJEB gyakorlata, majd rendre hangsúlyozta, hogy az alapjogvédelem minimumaként tekint az ott kidolgozott standardokra. Az EJEB joggyakorlatának figyelemmel kísérése, és az ott kimunkált elvek következetes alkalmazása azonban azért is alapvető érdek, mert ha a magyar joggyakorlat eltávolodik a strasbourgi standardoktól, az egyezményesértés tényét megállapító ítéletekre kell számítani. Ma már nemcsak a jogvédő szervezetek azok, akik egy-egy precedens értékű ügyben a Bírósághoz folyamodnak. Erősödik az állampolgári jogtudat, közismert, hogy a belső jogorvoslat kimerítése után az EJEB-hez lehet fordulni, és ezt igénylik is az ügyfelek. Ez még akkor is igaz, ha sokuknak a Bíróság hatásköréről, eljárásáról, annak időtartamáról vagy a jogkövetkezményekről idealizált elképzelései vannak.

Ezek a változások jelentősen kihatnak az ilyen ügyekben eljáró bíróságok jogalkalmazói feladataira. A büntető bírák számára a Btk. és a bírói gyakorlat (mindenekelőtt a jogegységi határozatok és a kollégiumi vélemények) ismerete és megfelelő alkalmazása a feladat és a velük szemben támasztott legfőbb elvárás. Az itt tárgyalandó ügyekben azonban, amennyiben a bíróságok kizárólag a Btk. alapján döntenek el azokat, döntésük nagy valószínűséggel nem fogja kiállni az alkotmányosság próbáját. Több szempontból is egészen más megközelítésre van szükség az ilyen típusú ügyekben. Mindenekelőtt, a büntető bíróságoknak el kell dönteniük, hogy alapjogi érintettségű ügyről van-e szó. Ha igen, meg kell válaszolniuk, hogy hol húzódnak az alapjog gyakorlásnak a határai, azaz meddig részesíthető védelemben egy közlés, és mikor kell bűncselekményt megállapítani. Ismerniük és jól kell alkalmazniuk az Alkotmánybíróság és az EJEB által megfogalmazott elvárásokat. Helyzetüket tovább nehezíti, hogy

- bizonyos kérdésekben az EJEB gyakorlata és az Alkotmánybíróság által megfogalmazott alkotmányos követelmények sincsenek tökéletes összhangban,
- az Alkotmánybíróság megközelítése egyes részkérdésekben maga is változott,

⁵ Az Egyezmény 46. cikk 1. pontja értelmében „A Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.”

- az Alkotmánybíróság egyes megállapításai nincsenek összhangban a büntetőjogi dogmatikával,
- a Legfelsőbb Bíróság és a Kúria bizonyos kérdésekben nem követi az Alkotmánybíróság iránymutatásait.

A büntető anyagi jog és a jogalkalmazás szempontjából a legfontosabb kérdés az, hogy az Alkotmánybíróság és az EJEB által megfogalmazott elvárásokat hogyan lehet a büntetőjog nyelvére lefordítani, az egyes strasbourgi ítéletekből és alkotmánybírósági határozatokból folyó követelményeket úgy levonni, hogy az a büntetőjogi dogmatikával is összhangban legyen. A bűncselekmény fogalom mely eleme kínál erre megoldást? A tényállásszerűség? Ha igen, akkor melyik tényállási elem és milyen módon? Hozzáteve, hogy ezeknek a tényállási elemeknek az értelmezése több évtizede egységes a gyakorlatban. Vagy hivatkozzon a bíróság materiális jogellenesség (társadalomra veszélyesség) hiányára? Alapítsa a felmentést büntethetőséget kizáró okra? Található példa arra, hogy az alkotmányos követelményeknek való megfelelés érdekében olyan tényállási elemek kapnak új értelmet, mint a tényállás vagy a becsület csorbítására alkalmasság. Korábban nem látott mértékben szélesednek ki a bírói gyakorlatban kialakult büntethetőséget kizáró okok, mint például a bírósági vagy más hatósági eljárásokban tett állítások büntetlensége, jelennek meg új büntethetőséget kizáró okok, mint a „közérdekű bejelentés”. Ezeknek a változásoknak egyenes következménye, hogy már a tényállásszerűség, vagy a társadalomra veszélyesség szintjén kizárják a bűncselekmény megvalósulását, és így az ügyek egy jelentős részében teljesen kiüresedik a valóság bizonyítás intézménye, hiszen a konkrét ügyekben el sem jutunk odáig. Végül, érdekes megfigyelni, hogyan vélekedik a Kúria és az Alkotmánybíróság az alapjogi vizsgálatról, illetve arról, hogy mely bűncselekmény fogalmi elemnél van helye alapjogi szempontok figyelembe vételének.

Már ez a rövid bevezetés is bizonyítja, hogy a becsület büntetőjogi védelméről írni nagy és kockázatos vállalkozás, hiszen bármerre nyúlunk, alapvető problémákkal találjuk szembe magunkat. Olyan problémákkal, mint a becsület mibenléte, az alkotmányos követelmények és a büntetőjogi dogmatika viszonya. Jogágak közti határterületről van szó, és a téma olyan kényes kérdésekhez vezet, mint az alkotmányos követelmények vagy a strasbourgi standardok megjelenése az ítélezésben, ami a büntető bíróságok és az Alkotmánybíróság, vagy éppen a bíróságok és az EJEB viszonyát is feszegeti.

A dolgozat nem kíván állást foglalni abban a kérdésben, hogy szükség van-e a becsület büntetőjogi védelmére, adottságként és kiindulópontként fogadja el ezen tényállások létezését. A dolgozat célja a büntetőjogi becsületvédelemben bekövetkezett azon változások vizsgálata, amelyeket az alapjogi követelmények váltottak ki. Az alapjogi követelményeket a dolgozatban gyűjtőfogalomként használom, mely magában foglalja az alkotmányos követelményeket és az EJEB esetjogából megismerhető standardokat. Az alapjogi követelmények bírói gyakorlatban való megjelenésével vagy éppen meg nem jelenésével több szerző foglalkozott.⁶ Arra azonban eddig senki nem vállalkozott, hogy rendszerszerűen összefoglalja az alapjogi követelmények hatását a rágalalmazás és becsületsértés dogmatikájára.

⁶ BENCZE M. (2007): Diszítőelem, álcaháló vagy tartóoszlop? A magyar büntetőbírói gyakorlat viszonya az alkotmányhoz, Budapest: Fundamentum, 2007/3. szám: 5-21., SZOMORA ZS. (2014): Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája becsületsértési és rágalalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben, Budapest: Jogtudományi Közlöny, 2014/10. szám: 469-476.

II. A kutatás során elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

II.1. A kutatás során elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása

A dolgozat első része a becsület fogalmára koncentrálna, hiszen a védett jogi tárgy közelebbi vizsgálata nélkül nem lehet egy becsületvédelmi tényállásokkal foglalkozó dolgozatot felépíteni. Ezt követően vizsgálom, hogy melyek azok az ügyek, ahol a bíróságoknak alapjogi követelményeket is érvényre kell juttatniuk. A dolgozat vizsgálódási körén kívül esnek tehát azok a rágalalmazási, becsületsértési ügyek, amelyek alapjogi érintettséggel nem rendelkeznek.

A következő szerkezeti egységben azt vizsgálom, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a Supreme Court, Németországban a Bundesverfassungsgericht, illetve regionális szinten az EJeB hogyan próbálja a becsületvédelem és a közügyek szabad vitatása közti kollíziót feloldani. Ezt követően az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatainak rövid ismertetése következik.

A dolgozat harmadik, leghosszabb szerkezeti egységében azt igyekszem bemutatni, hogy az alapjogi követelmények hatására milyen alapvető változásokon mennek át az egyes tényállási elemek, hogyan szélesedik ki a jogellenességet kizáró okok köre, hogyan szorul vissza és egyben alakul át a valóság bizonyítás intézménye. Elsőként mindig a büntetőjogi szabályozást és bírói gyakorlatot mutatom be, majd a vonatkozó alapjogi követelményt azonosítom, és elemzem, hogy az a büntetőjogi felfogással, dogmatikával összhangban van-e.

Az alapjogi követelmények természetesen annyit érnek, amennyit azokból a rendes bíróságok érvényre juttatnak. Nem kerülhető meg tehát a kérdés, hogy az alapjogi követelmények hogyan érvényesülnek a bírói gyakorlatban. Vizsgálni szükséges ezért, hogy a büntető bíróságok hogyan viszonyulnak az alkotmányos követelményekhez és a strasbourgi esetjoghoz, mennyiben követik ezeket, és ha nem követik, akkor az milyen okokra vezethető vissza.

Végül, a dolgozat záró részében igyekszem egy helyzetképet adni, és javaslatokat megfogalmazni, hogy milyen lépésekre lenne szükség egy olyan bírói gyakorlat kialakítása érdekében, amely a jogbiztonságot a jelenleginél jobban szolgálja.

II.2. A feldolgozás módszerei

1. Interdiszciplináris megközelítés, büntetőjogi hangsúlyokkal

A választott téma határterületet képez, amiből szükségszerűen következik, hogy alkotmányjogi és büntetőjogi kérdéseket is vizsgálni kell. Mindemellett az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a becsületet nemcsak a büntetőjog, hanem a polgári jog is védi, így a dolgozatban helyenként polgári jogi források is megjelennek. Ezt nemcsak az indokolja, hogy a polgári jogi kérdésben született alkotmánybírósági határozatok a polgári jogon túlmutató jelentőségűek lehetnek, hanem a büntetőjog ultima ratio jellege is. Ha egy magatartás szankcionálását az Alkotmánybíróság polgári jogi szankciókkal sem tartja megengedhetőnek, akkor annak büntetni rendeltsége kizárt.

Megfigyelhető, hogy az alapjogi követelmények és a büntetőjogi ítélkezés összefüggéseit inkább alkotmányjogászok, médiajogászok, vagy polgári jogászok tárgyalták, a büntetőjog művelői körében a vélemény-nyilvánítási szabadság ezen aspektusa – ellentétben a gyűlölet-bűncselekményekkel – sokkal kisebb érdeklődést váltott ki. Az alapjogvédelmi eszköztár megváltozása folytán mára e kérdéskör jelentősége vitathatatlanul megnőtt. A céloom ezért elsősorban egy büntetőjog központú vizsgálat elvégzése. Ebből következően a dolgozatban az alkotmányos kérdések felvetése a büntetőjogi kérdések tárgyalásának eszköze. A dolgozat középpontjában az alapjogi követelményeknek a büntetőjogra gyakorolt hatása áll, valamint az a kérdés, hogyan lehet úgy megfelelni az alkotmányos büntetőjog követelményeinek, hogy a büntetőjogi dogmatika se erodálódjon.

2. Jogösszehasonlítás

A becsületvédelem és a vélemény-nyilvánítási szabadság ütközéséből fakadó problémák természetesen nem Magyarországon merültek fel először, így nagy segítséget nyújthat más országok megoldásainak megismerése. Ebből következően a dolgozatban a jogösszehasonlítás módszerével is éltem. A Supreme Court gyakorlatának megismerése nemcsak azért indokolt, mert az a szólásszabadság kapcsán megkerülhetetlen, hanem, mert arra az Alkotmánybíróság is erősen támaszkodott. A német út pedig több szempontból is érdekes lehet a számunkra. A becsületvédelmi tényállások erős büntetőjogi beágyazottsága, a német és a magyar büntetőjogi dogmatika hasonlósága, az emberi méltóság hangsúlyos védelme és a valódi alkotmányjogi panasz mind közös pontnak tekinthető.

Az EJEB gyakorlatának és az Alkotmánybíróság alaphatározatainak vizsgálata az alapjogi követelmények azonosítása érdekében szükséges. A strasbourgi esetjognak van egy olyan köre, amelyet már több szerző feldolgozott, így okszerűen adódhat a kérdés, miért kell ezeket ebben a dolgozatban is bemutatni. Ezt azért tartom szükségesnek, mert ezek olyan mérföldkönek számító ítéletek, amelyek végső soron a mai napig meghatározzák az EJEB ítélkezési tevékenységét. Az ítéleteket a strasbourgi gyakorlatban érvényesülő fő vizsgálati szempontok szerinti csoportosításban mutatom be. Ez a tematikus feldolgozás nemcsak azért hasznos, mert több esetben szoros kapcsolatot mutat a bűncselekmények tényállási elemeivel, hanem azért is, mert láthatóvá teszi a nemzeti bíróságok ítélkezési tevékenységének neuralgikus pontjait. A dolgozat az elmúlt öt év ítéleteit is tárgyalja.

A jogösszehasonlítás során az elsődleges forrásokra támaszkodtam, így az amerikai és a német alkotmánybírósági gyakorlat bemutatása az eredeti alaphatározatokon alapul. Hasonlóképp jártam el a strasbourgi ítéletek feldolgozásakor. E mellett a mértékadó német és angol nyelvű monográfiákat, kommentárokat, tanulmányokat is felhasználtam.

3. Az alkotmánybírósági határozatok vizsgálata

Az Alkotmánybíróság alaphatározatai jól ismertek, ugyanakkor egy ilyen tárgyú dolgozatban nem mellőzhető azok legalább rövid bemutatása, az Alaptörvény hatályba lépésével bekövetkezett változások azonosítása. Azokat az AB határozatokat, amelyek megítélésem szerint egy-egy részkérdéshez szervezesebben kapcsolódnak, a dolgozat későbbi fejezeteiben tárgyalom. Ez a vizsgálati sorrend azt is megmutatja, hogy az Alkotmánybíróság számára mi volt a fő inspirációs forrás, illetve, hogy az alkotmányos követelmények miatt keletkezett egyes dogmatikai zavarok mire vezethetők vissza.

4. Dogmatikai elemzés

A tényállási elemekre és a büntethetőséget kizáró okokra fókuszáló fejezetekben a dogmatikai elemzés dominál.

5. Jogtörténeti vizsgálódás

A fejezetek a jogtörténeti összehasonlítást sem nélkülözik. Az egyes tényállási elemek és büntethetőséget kizáró okok kapcsán a Csemegi Kódexig nyúltam vissza, majd a becsületvédelmi törvény, az 1961-es, az 1978-as, végül a 2012-es Btk. rendelkezéseit is megjelenítettem.

6. A bírói gyakorlat vizsgálata

A bírói gyakorlatot igyekeztem a lehető legteljesebb körben bemutatni. Ennek érdekében nemcsak a jogegységesítő céllal közzétett határozatokat elemeztem, hanem számos első-, másod-, harmadfokú és felülvizsgálati eljárásban hozott határozatot is. Ezek vagy anonimizált módon hozzáférhetővé tett, vagy olyan ügyekben született határozatok, ahol magánvádló jogi képviselőjeként vagy védőként jártam el. Ez a széles merítési kör alkalmas annak bemutatására, hogy akár az egyes fokok között, akár országos megoszlásban, akár egy bíróságon belül mennyire eltérő megközelítésekkel találkozhatunk.

III. A kutatás tudományos eredményeinek rövid összefoglalása, a hasznosítás lehetőségei

III.1. A becsület fogalom jelentősége

Mivel a becsületvédelmi tényállások dekriminalizálását követelők kritikái Németországban és itthon is jelentős részben a becsület fogalma ellen irányulnak,⁷ a becsület fogalma beható vizsgálatot igényel.

A becsületvédelmi kérdések kutatását nagyban nehezíti, hogy a becsület köznapi, jogi és büntetőjogi fogalma jelentősen eltér. Míg az alkotmányjogi és a polgári jogi felfogásban a jóhírnév és a becsület az emberi méltóságból levezetett jogok, az emberi méltóság szerepe pedig kettős (anyajog és önálló tartalommal bíró jog is), addig a magyar büntetőjogi gondolkodásban a becsület a gyűjtőfogalom, mely magában foglalja az emberi méltóságot és a jóhírnevet. A büntetőjogi becsületvédelem a polgári jogi személyiségvédelemtől abban is jelentősen eltér, hogy míg a polgári jog a valótlan tényállásokkal szemben engedi meg a fellépést, addig a büntetőjogban a rágalmazásnak nem tényállási eleme az állított tény valótlanága, a valóság csak a valóság-bizonyításon keresztül zárhatja ki a büntetőjogi felelősségre vonást.⁸ A büntetőjogi becsületfogalom fent jelzett sajátosságaira figyelemmel „a becsület kategóriája a magyar büntetőjogban kifejezetten szakjogi fogalom”.⁹ Ugyanakkor a becsület büntetőjogi felfogása sem tekinthető egységesnek. Az elmúlt évszázadban fokozatosan jutottunk el a normatív becsületfogalomtól a faktuális becsületfelfogásig.

A becsület mikénti meghatározása alapvetően befolyásolja a passzív alanyok körét és a valóságbizonyításra vonatkozó szabályokat is. Ha a becsületsértés védett jogi tárgyának az emberi méltóságot tekintjük, az emberi minőséghez tapadó jogról lévén szó, a becsületsértés passzív alanya kizárólag természetes személy lehet. Amennyiben a szabályozási koncepció a becsület normatív felfogásán nyugszik, nincs ok a becsület csorbítására alkalmas való tényállások elleni büntetőjogi fellépésre, hiszen az ilyen tényállítással a közlő nem tesz mást, mint helyrebillenti a társadalomban az adott személyről kialakult, a valóságosnál kedvezőbb értékítéletet. A valós, ámde becsület csorbítására alkalmas tényállások elleni fellépés ott jelenik meg, ahol a szabályozás középpontjában a faktuális becsületfelfogás áll, amikor tehát a törvényalkotó nem arra van tekintettel, hogy az adott személy valójában milyen értékelésre tarthatna számot, hanem, hogy ténylegesen milyen értékelés alakult ki róla.

A magyar büntetőjogban a 19. század második felétől erős a becsületvédelem büntetőjogi beágyazottsága. Bár a becsület felfogása nagyon szorosan az adott korhoz, társadalmi, kulturális felfogáshoz tapad, e vonatkozásban is megjelölhető egy objektív mérce, egy minimum, amit az Alaptörvény értékrendje közvetít.

⁷ KUBICIEL, M.-WINTER, T. (2001): Globalisierungsfluten und Strafbarkeitsinseln. Ein Plädoyer für die Abschaffung der strafrechtlichen Ehrenschesutes, ZStW 113, 305-333.

⁸ Szomora szerint ez a jogrendszer koherenciáját sérti, ezért a való tényközléssel megvalósuló rágalmazás dekriminalizálását szorgalmazza. [SZOMORA ZS. (2015): Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései, Szeged: Pólay Elemér Alapítvány, 59.]

⁹ SZOMORA ZS. (2016): A becsület mint jogi tárgy - büntetőjog-dogmatikai és alkotmányjogi fejtegetések, In MENYHÁRD A.-GÁRDOS-OROSZ F. (szerk.): Személy és személyiség a jogban, Budapest: Wolters Kluwer Kft., 265.

III.2. Az alapjogi érintettségű ügyek elhatárolása

A büntető ügyek jelentős részében fel sem merül, hogy a bíróságnak alapjogi követelményeket kellene alkalmaznia. Az ügyek egy kisebb részének viszont, kontextustól függően lehet alapjogi relevanciája.¹⁰ A rágalmazás és becsületsértés esetében ez a kontextus a közügyekben megszólalás. Amennyiben a bíróság azt észleli, hogy az inkriminált közlés a közügyek vitatását érinti, a szakjogi mellett alapjogi követelményeket is érvényre kell, hogy juttasson, adott esetben a szakjogi követelmények ellenében is. Ennek elmulasztása esetén alapjog sérelem állhat elő, melyet az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján az ítélet megsemmisítésével orvosolhat.

III.3. Az egyes modellek

A közügyekkel kapcsolatos megnyilvánulások esetében a közléssel érintett személy becsületének, esetlegesen más értékeknek (pl. működésbe vetett közbizalom, pártatlanság) a védelme és a vélemény-nyilvánítási szabadság konkurál egymással. Ezekben az ügyekben ezért a büntetőjogi fellépés lehetőségét alapvetően az határozza meg, hogy milyen jelentőséget tulajdonítunk egyrészt a becsületnek, másrészt a vélemény-nyilvánítási szabadságnak. Ezt a problémát az egyes jogrendszerek eltérően közelítik meg. Azt, hogy egy-egy modell milyen sajátosságokat mutat, a történelmi fejlődés, az ország jogi kultúrája, a szóban forgó értékek alkotmányos védelmének rendszere, az alkotmánybíróság jogköre, és az alsóbb bíróságokkal való kapcsolata markánsan meghatározza.

III.3.1. Az amerikai modell a következőképpen jellemezhető:

1. Az amerikai jogi gondolkodás középpontjában a szólásszabadság áll, amely erős alkotmányos védelmet élvez. A becsület, a jó hírnév vagy az emberi méltóság nem jelenik meg az Alkotmányban, és sokkal kisebb jelentőséggel bírnak, mint a német vagy a magyar jogban.
2. A szólásszabadságra vonatkozó alkotmányos szabályozás lakonikus, a Supreme Court bontotta ki a tartalmát.
3. A szólásszabadság kiemelkedő szerepének igazolása elsősorban a demokrácia elvből eredeztethető.
4. Az elmúlt évtizedekben a Supreme Court fokozatosan korlátokat szabott a tagállami szinten eltérően érvényesülő, a média szempontjából szigorú rágalmazási szabályoknak. Ennek fontos eszközei voltak a valótlanosság bizonyításának elvárása, a vétkesség különböző fokainak megkövetelése, a bizonyítottsági szint megemlése, a bizonyítási kötelezettség felperesre telepítése.

¹⁰ SOMODY B.-SZABÓ M. D.-VISSY B. (2013): Az alapjogi bíraskodás kézikönyve, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 62.

5. A tényállítások és értékítéletek megkülönböztetését mesterségesnek és a létező alkotmányos standardok mellett feleslegesnek tartják. A tényállítás fogalmának megszorító értelmezésével azonban a Supreme Court hozzájárult a hírnévvédelem korlátozásához.

6. Az offenzív kifejezések sem élveznek teljes körű alkotmányos védelmet. Ennek oka azonban elsősorban nem a becsület, hanem a köznyugalom védelme.

7. A Supreme Court nem mondta ki, hogy a büntetőjogi szabályozás elfogadhatatlan, vagy hogy annak a polgári joginál szigorúbb standardoknak kell megfelelnie. Erre azonban nem is volt szükség, mivel a jó hírnév védelme terén a büntetőjog háttérbe szorult, a polgári jogi szankciók pedig sokszor súlyosabbak a büntetőjogiaknál.

8. A Supreme Court hosszabb ideje foglalkozik a szólásszabadság kérdéseivel. Ez idő alatt egy igen bonyolult rendszert dolgozott ki, többféle formulával.

9. Az alkotmányos standard sokáig a közléssel érintett személy státuszára fókuszált, ami kritikára is okot adott,¹¹ hiszen az elsődlegesen elfogadott igazolás, a demokrácia elv fényében nehéz megérteni, miért kell, hogy egy közszereplőre, adott esetben celebre vonatkozó közlés ugyanolyan védelmet élvezzen, mint aki hivatásszerűen vesz részt a közügyek alakításában.

10. A Supreme Court nem esetről-esetre történő vizsgálatot (ad hoc balancing) vár el az alsóbb fokú bíróságoktól, hanem precíz formulákat határozott meg számukra. Ez Barendt olvasatában az alsóbb fokú bíróságok iránti bizalmatlanság megnyilvánulása, azaz a Supreme Court tart attól, hogy ad hoc vizsgálat esetén a bíróságok inkább a hírnévvédelem szempontját vennék figyelembe, és nem ismernék fel egy ilyen döntés hosszú távú negatív hatását a szólásszabadságra.¹²

11. Egyes vélemények szerint a szabályok alkalmazása a gyakorlatban nem jól működik. Nehéz megállapítani, ki a közszereplő, a pereskedés költségeit pedig növeli annak bizonyítása, hogy az alperes szándékosan vagy súlyosan gondatlanul járt el.¹³

III.3.2. A német modell lényege a következőképpen foglalható össze:

1. Németországban az alkotmányos szabályozás (GG 5. cikk) sokkal részletesebb, mint az Egyesült Államokban. Az Alaptörvény a vélemény-nyilvánítási szabadság korlátait nevesíti, ezek között kifejezetten szerepel a becsület.

2. A német alapjogi rendben az első helyen az emberi méltóság áll, a személyiség szabad kibontakozásához való jogon keresztül pedig a becsület is alkotmányos védelmet élvez.

¹¹ Ld. például GREENAWALT, K. (1989): *Speech, crime & the uses of language*, New York: Oxford University Press Inc, 323.

¹² BARENDT, E. (2009): *Freedom of Speech*, Second edition, New York: Oxford University Press Inc., 53.

¹³ GREENAWALT, K. (1989), 323.

3. Erős hagyományai vannak a becsület büntetőjogi védelmének.

4. Ebből következően a vélemény-nyilvánítási szabadság a becsülettel szemben nem élvezhet akkora védelmet, mint az USA-ban. Ennek eredményeként az emberi méltóság sérthetetlen magja még a legmagasabb tőrésre kötelezett politikusok esetében is a GG 5. cikk korlátja, a valótlan tényállításokra pedig nem terjed ki az 5. cikk (1) bekezdése.

5. Az alkotmányos szabályozás sajátosságai miatt a BVerfG nem biztosíthat automatikus elsőbbséget a vélemény-nyilvánítási szabadságnak. Alapjogi kollízió esetén az összes körülmény mérlegelésével kell dönteni.

6. A BVerfG ezért a rendes bíróságoktól mindenekelőtt a szemben álló érdekek mérlegelését és a döntés kimerítő indokolását követeli meg, amivel nagy felelősséget hárít a bíróságokra.

7. A BVerfG a közügyek vitatása terén a vélemény-nyilvánítási szabadság kiszélesítésével fokozatosan szorította vissza a becsületvédelmet. Ezt a kölcsönhatási elmélet megfogalmazásával, a szólás szabadsága melletti vélelem felállításával, a vélemény-nyilvánítási szabadságot korlátozó büntetőjogi kategóriák (tényállítást, Formalbeleidigung, Schmähung) szűkítésével, és a jogellenességet kizáró ok (Wahrnehmung berechtigter Interessen) kiszélesítésével érte el. Nem alaptalan tehát az a megállapítás, mely szerint a becsületvédelmi tényállások értelmezése Németországban jelentős mértékben a BVerfG-re szállt át.¹⁴

8. A büntető bíróságok tevékenysége két okból vezethet a GG 5. cikkének megsértéséhez. Vagy a szöveg megfelelő értelmezését nem végzik el a bíróságok, és ezáltal olyan értelmezésre alapoznak elítélést, amely a tárgyi ügyben nem vagy nem meggyőzően volt megállapítható, vagy ugyan helyesen állapítják meg a vád tárgyát képező közlés jelentését, de nem, vagy nem jól mérlegelik a szemben álló érdekeket. Előbbi esetben a tényállásszerűség hiányáról van szó, hiszen a megfelelő értelmezés mellett az inkriminált szöveg nem tényállásszerű. Ettől eltérően, ha az értelmezés megfelelő és a cselekmény tényállásszerű, a jogellenesség körében azt kell megvizsgálni, hogy a becsületet ért támadást a jogrend tolerálja-e. Amennyiben a terhelt által képviselt érdek vagy az általa követett cél az eset összes körülményére figyelemmel magasabb rendű, az egyén becsületének háttérbe kell lépnie, és jogellenesség hiányában felmentő ítéletet kell hozni.

9. Az alkotmánybírósági gyakorlat megítélése azonban nem egységes. Egyesek élesen kritizálják egyrészt a BVerfG által magának vindikált jogkört az inkriminált közlések értelmezésében, másrészt azt, hogy a közéletben és a politikai megnyilatkozások körében túlzottan tágran ismeri el a jogos érdekek meglétét. Érvelésük szerint az általános felfokozottság és az ezáltal kiváltott színvonaltalanság, illetve nyersség a közéleti vitákban

¹⁴ WINTER, T. (2007): Die Rolle der Ehre im Strafrecht in Deutschland, In TELLENBACH, S. (Hrsg.): Die Rolle der Ehre im Strafrecht, Berlin: Duncker & Humblot, 128., LACKNER, K – KÜHL, K. (2018): Strafgesetzbuch Kommentar, 29. Auflage, München: C.H. Beck, StGB.§ 193 Rn 1

nem vezethet ahhoz, hogy a vélemény-nyilvánítási szabadságot mintegy szidalmazási szabadság értelemben előrébbvalónak ismerjük el az egyén jogánál.¹⁵ Tiedemann szerint a BVerfG az általa kifejlesztett kölcsönhatási elméletet arra használta, hogy a büntetőjogi becsületvédelmet a politikai és közügyek terén drasztikusan csökkentse. Az ellencsapás jogának elismerése, az értékítéletek és tényállítások elhatárolásának tendenciózus eltolása az előbbi javára és a szabad beszéd védelmének elfogadása ahhoz vezetett, hogy lényegében már csak a tudatosan valótlan tényállítások és a hamis idézetek büntethetők rágalmozásként vagy becsületsértésként.¹⁶ Zaczyk szerint még a közjogban is szokatlanul élesen kritizálják, hogy a mérlegelés során a becsületnek túlzottan csekély jelentőség jut.¹⁷ A kritikák másik része viszont a becsületvédelmi tényállások alkotmánybíróági segédlettel történő megmentése ellen irányul, és azt hangsúlyozza, hogy az alkotmányos követelmények a becsületvédelmi tényállások dogmatikáját a konkrét ügy egyedi körülményei körül bonyolódó jogalkalmazással terhelik meg, ami már jogbiztonsági problémákat is felvet.¹⁸ A jogalkalmazásban tapasztalható kazuisztika Winter szerint kétségessé teszi, hogy a joggyakorlat alkotmánybíróági orientálása mennyire volt sikeres.¹⁹

10. Itt kell megemlíteni végül, hogy az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején a jogirodalomban élénken követelték a becsületvédelmi tényállások reformját, ezen cselekményeknek a bűncselekmények közül való kiemelését, és a szabálysértésekhez hasonló újraszabályozásukat.²⁰ A vonatkozó tényállások StGB-ből való kiemelése érdekében, 1987-ben a Zöldek törvényjavaslatot is benyújtottak,²¹ ugyanakkor mindezidáig mind a tudományos, mind a politikai törekvések eredménytelennek bizonyultak a becsületvédelmi tényállások dekriminalizálása érdekében.

III.3.3. Az EJEB joggyakorlatából a következők emelendők ki:

1. Az EJEB az elmúlt évtizedekben nagyon gazdag joggyakorlatot alakított ki a 10. cikkkel kapcsolatban. Az esetjogi gondolkodás ellenére kikristályosodott egy olyan szempontrendszer, amelyet a döntéseiben rendre össze is foglal.
2. Az EJEB nagyon magas védelemben részesíti a vélemény-nyilvánítási szabadságot, azonban annak korlátait is hangsúlyozza.
3. A vizsgálat fókuszában a közlés kontextusa áll, politikai és egyéb közérdekű ügyekben csak nagyon nyomós ok alapozhatja meg a vélemény-nyilvánítási szabadság korlátozását.

¹⁵ TRÖNDLE, H.-FISCHER, T. (2006): Strafgesetzbuch und Nebengesetze, 53. Auflage, München: Verlag C.H.Beck, 1227.

¹⁶ TIEDEMANN, K. (1991): Verfassungsrecht und Strafrecht, Heidelberg: C.F. Müller Juristischer Verlag GmbH, 37.

¹⁷ KINDHÄUSER, U.-NEUMANN, U.-PAEFFGEN, H.-U. (2017): Strafgesetzbuch 5. Auflage, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, StGB. § 193, Rn 5

¹⁸ KUBICEL, M.-WINTER, T. (2001), 319.

¹⁹ WINTER, T. (2007), 106.

²⁰ Ibid.,140.

²¹ Ld.: <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/11/010/1101040.pdf>

4. A Kormány tagjait, a politikusokat, a köztisztviselőket fokozott tűrési kötelezettség terheli, melynek intenzitása a felsorolás szerinti sorrendben csökken. A közhatalmat gyakorló szervek közül speciális helyzetben vannak a bíróságok, amelyek esetében az igazságszolgáltatás működésébe vetett bizalmat is védeni kell. A tűrési kötelezettség azonban magánszemélyeket is érinthet, ha a rájuk vonatkozó közlés közügyek vitatásával áll kapcsolatban.

5. Az EJEB eltérő védelemben részesíti a tényállításokat és az értékítéleteket, utóbbiak nagyobb védelmet élveznek. Egy-egy közlés besorolásáról végső soron a Bíróság dönt, a minősítés szituatív és sokszor esetleges benyomást kelt.

6. Az EJEB a vélemény-nyilvánítási szabadság védelmét széles közügy és értékítélet fogalommal, a vádlottat/alperest terhelő bizonyítási szint csökkentésével és a kivételek szűk értelmezésével biztosítja.

III.3.4. Az alkotmánybírósági felfogás

Az Alkotmánybíróság a vélemény-nyilvánítási szabadságot a kezdetektől kiemelt védelemben részesítette.²² Sólyom László megfogalmazásában a testület „a Btk. tényállásai kapcsán, az első, 1992-es eset óta a szólásszabadság lehető legtágabb határainak megszilárdításáért harcol a demokratikus törvényhozóval”.²³ Az első alaphatározatok inkább amerikai hatást tükröztek. Bár a strasbourgi esetjog is fontos inspirációs forrás volt, attól az Alkotmánybíróság több ponton eltért. Ez mindenekelőtt az értékítéletek teljes védelmében volt tetten érhető.

Az Alaptörvény hatályba lépése után változások következtek be az AB gyakorlatában. Rendre hangsúlyozta a testület, hogy nem a közléssel érintett személy státuszának, hanem annak van jelentősége, mennyire szoros a közlés kapcsolata a közügyek vitatásával. Felismerte azt is, hogy a hivatalos személyek esetében további differenciálás indokolt, hiszen más szempontok érvényesülnek egy országgyűlési képviselő, vagy egy bíró esetében. Egyértelművé tette, hogy az értékítéletek esetében sem korlátlan a szólás szabadsága. Amennyiben ugyanis a szólás nem áll kapcsolatban a közügyekkel vagy a passzív alany emberi méltóságának korlátozhatatlan magját sérti, nem kifogásolható a büntetőjogi védelem sem. Végül, a 13/2014. (IV.18.) AB határozat elismerte, hogy „az állami intézményekbe vetett közbizalom a véleményszabadság és így a közügyeket érintő szólás alkotmányosan igazolható korlátját jelenti.”²⁴

Ezek a változások részben az Alaptörvény IV. módosításának, a strasbourgi gyakorlat erőteljesebb hatásának, és nem utolsósorban a valódi alkotmányjogi panasz bevezetésének köszönhetőek. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a ténytet, hogy míg az EJEB mindig konkrét ügyeket dönt el, tehát a klasszikus bírászkodási funkció sokkal erőteljesebben van

²² 18 összefoglaló nemzeti jelentés vizsgálata alapján Ádám Antal és Halmai Gábor már 1996-ban úgy értékelte, hogy „a legmessedb talán a magyar Alkotmánybíróság ment a véleményszabadság privilegizált jellegének kimondásában.” ÁDÁM A. - HALMAI G. (1996): A véleményszabadság problémái az alkotmánybíráskodásban, Budapest: Acta Humana, Nr. 24.: 3-24., 15.

²³ TÓTH G.A. (1997): A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez – Sólyom Lászlóval, az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélget, Budapest: Fundamentum, 1997/1. szám: 31-43., 42.

²⁴ 13/2014. (IV.18.) AB határozat [29] bekezdés

jelen a működésében, addig az Alkotmánybíróság egy sokkal magasabb absztrakciós szinten mozgott, hiszen az első alaphatározatokat absztrakt normakontroll keretében hozta meg.²⁵ Az alkotmányos követelmények finomításához ezért természetesen nagyban hozzájárul, hogy a testület már konkrét bírói ítéleteket vizsgálva tud egy-egy alkotmányos jelentőségű kérdésben döntést hozni.

Mindez nem változtat azon a tényen, hogy a vélemény-nyilvánítási szabadság kiemelt védelmet élvez a magyar alkotmánybírói gyakorlatban, és az AB a közügyek vitatását a vélemény-nyilvánítás olyan benső körének tekinti, ahova nemcsak büntetőjogi, de polgári jogi eszközökkel is csak igen kivételes esetekben lehet alkotmányosan behatolni. A jelenlegi gyakorlat a személyiségvédelem érdekében ezt kizárólag az öncélú, vagy az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sértő értékítéletek, illetve a tudottan valótlan tényállítások esetében tartja megengedettnek.

III.4. A büntető jogalkalmazással szemben támasztott alapjogi követelmények

Az AB határozatokból és a strasbourgi ítéletekből a büntető jogalkalmazás számára az alábbi fő követelmények adódnak:

1. A vélemény-nyilvánítási szabadság alóli kivételeket jelentő büntetőjogi tényállásokat megszorítóan kell értelmezni.
2. Figyelemmel kell lenni a büntetőjog ultima ratio jellegére.
3. A vélemény-nyilvánítás alkotmányosan védett, így nem büntethető köre a közügyekkel kapcsolatban tágabb.
4. A közügyek megvitatása körében elhangzó véleménynyilvánítás és a rá vonatkozó védelem fókuszában elsődlegesen nem a szólással érintett személyek státusza áll, hanem az, hogy a megszólaló valamely társadalmi, politikai kérdésben fejtette ki nézeteit.
5. A nyilvános közlés megítélése során elsőként arról szükséges dönteni, hogy az adott közlés a közügyek szabad vitatásával áll-e összefüggésben. Ennek megítéléséhez pedig elsődlegesen a közlés megjelenésének módját, körülményeit és a vélemény tárgyát, kontextusát szükséges figyelembe venni.
6. Amennyiben a közlés a közügyek szabad vitatását érinti, úgy a közlés automatikusan a vélemény-nyilvánítási szabadság nyújtotta magasabb szintű oltalmat élvez.
7. Ezt követően hasonló szempontok alapján abban szükséges dönteni, hogy a közlés értékítéletnek vagy tényállításnak tekinthető-e. A rágalmozás bűncselekményének törvényi tényállásában írt „tényt állít vagy híresztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést

²⁵ „Ebből következően a mi megfogalmazásaink sokkal általánosabbak és élesebbek, mivel két alkotmányos értéket kell ütköztetnünk egymással”. TÓTH G. A. (1997), 40.

használ” fordulatait kizárólag az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdéséből fakadó követelményekkel összhangban szabad értelmezni.

8. A közügyeket érintő vélemény-nyilvánítás szabadsága a valónak bizonyult tények tekintetében korlátlanul, míg a hamis tény állításával vagy híresztelésével szemben már csak akkor véd, ha a terhelt nem tudott a hamisságról.

9. A közügyekkel összefüggésben megfogalmazott, közhatalmat gyakorló személyre vagy közszereplő politikusra vonatkozó, értékítéletet kifejező vélemény-nyilvánítás főszabály szerint büntetőjogi felelősségre vonásnak nem lehet alapja.

10. Értékítéletek esetén büntetőjogi felelősségre vonásra csak akkor kerülhet sor, ha öncélú, a közügyek vitatásának körén kívül eső közlésről van szó, vagy, ha az abban megfogalmazottak az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sértik.

III.5. Az alapjogi követelmények hatása a rágalmazás és a becsületsértés tényállási elemeire

A rágalmazás és becsületsértés tényállási elemei az elmúlt 150 évben alig változtak, kiforrott dogmatikával és egységes bírói értelmezéssel bírnak. Az alapjogi követelmények azonban szinte minden tényállási elemre kihatottak, és alapvetően átformálták azokat.

III.5.1. A passzív alanyok

A passzív alanyok körében a jogi személyek, a közhatalom gyakorlók és a közszereplők becsületvédelme vet fel kérdéseket.

A magyar büntetőjog a becsület büntetőjogi fogalmából kiindulva 150 éve elfogadja, hogy a rágalmazásnak és a becsületsértésnek jogi személy is a passzív alanya lehet, azzal a korrekcióval, hogy esetükben nem az emberi méltóság, hanem kizárólag a társadalmi megbecsülés védelméről lehet szó. Ezt a strasbourgi gyakorlat sem vonja kétségbe, hiszen az EJEB is elismeri a jogi személyek jóhírnév védelméhez fűződő érdekét, még becsületsértési ügyben is. Az Uj-ítélet²⁶ azonban arra irányítja rá a figyelmet, hogy egy társaság, különösen egy állami tulajdonban álló társaság reputációjának a védelme kevésbé igazolhatja a vélemény-nyilvánítási szabadság korlátozását. Ezeket a megfontolásokat tehát az arányossági vizsgálat során érvényre kell juttatni. Megjegyzést érdemel azonban, hogy azok a szerzők, akik a becsületsértés jogi tárgyát az emberi méltósággal azonosítják, szükségszerűen a természetes személyekre szűkítik le a becsületsértés alkalmazási körét, hiszen emberi méltósága egy jogi személynek fogalmilag nem lehet.²⁷

A magyar büntetőjog hagyományosan védelemben részesítette a közhatalmat gyakorló szervek és személyek becsületét is, legfeljebb ennek módja változott. A rendszerváltás után a nyílt társadalmi és politikai diskurzus megteremtésének is alapfeltétele volt, hogy a

²⁶ CASE OF UJ v. HUNGARY (Application no. 23954/10)

²⁷ Az Alaptörvény I. cikk (4) bekezdése értelmében „A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.”

köz hatalom birtokosai bírálhatók legyenek.²⁸ E vonatkozásban nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy az EJEB gyakorlatában a köz hatalom gyakorlóknak fokozott tűrés i kötelezettségük van. Az Alkotmány bíróság a 36/1994. (VI.24.) AB határozatban ugyan megsemmisítette a Btk. 232. §-át, tartózkodott azonban attól, hogy a hatóságok és hivatalos személyek vonatkozásában a büntető jogi becsületvédelmet per se alkotmányellenessé nyilvánítsa. A büntető jogi védelmet a mindenkire vonatkozó becsületvédelmi rendelkezések közé helyezte, a büntető jogi felelő sség szűkítése érdekében pedig alkotmányos követelményt határozott meg. Bár egyes alkotmány jogi szerzők esetükben az alap jogi jogalanyiság hiányával érvelnek,²⁹ ilyen következtetést eddig sem az AB, sem az EJEB nem vont le. Mindkét testület gyakorlatában legitím korlátozási okként jelenik meg a hatóságok működéséhez elengedhetetlenül szükséges tekintély, illetve közbizalom védelme.

Mivel a 36/1994. (VI.24.) AB határozat rendelkező része a köz hatalmat gyakorló személyeket, intézményeket és köz szereplő politikusokat nevesítette, az eljárásokban rendre kicsúcsosodott az a kérdés, hogy a sértett ezen személyi körbe vonható-e. A bírói gyakorlat számára a legnagyobb problémát kétségtelenül a köz szereplő fogalmának tartalommal kitöltése jelentette, mivel a magyar jog a köz szereplő fogalmát nem határozza meg, és az elvi alap sem tisztázott, hogy mitől válik valaki köz szereplővé.³⁰ Nem mindegy, hogy az adott személy státusza, az ismertsége, a megnyilvánulásának önkéntessége, vagy a téma alapozza-e meg ezt a minőséget. Ennek megfelelően a büntető bíróságok gyakorlata igen heterogén volt. Bár a strasbourgi jogvédelem szempontjából nem a közléssel érintett személy státusza, hanem a vita közérdekű jellege a döntő kritérium, az alkotmány bírósági és a bírói gyakorlat fokozatosan jutott el odáig, hogy a közléssel érintett státuszáról a közlés kontextusára helyezze a hangsúlyt. Ebből a szempontból mérföldkönek tekinthető a 7/2014. (III.7.) AB határozat. A büntető jogi tárgyban született 13/2014. (IV.18.) AB határozat is megerősítette, hogy „a köz ügyeket érintő vélemény nyilvánítás középpontjában elsősorban a politikai közösség demokratikus működése és nem a szólással, bírálattal érintett köz szereplő személye áll.”³¹ A köz szereplői minőség megalapozását és jelentőségét tekintve az újabb bírói gyakorlatban jelentős eltérések tapasztalhatók. Egyes bíróságok a sértett által végzett tevékenységet, míg mások továbbra is a státuszát, pozícióját állítják a vizsgálat középpontjába. Nem könnyíti meg a bíróságok tevékenységét, hogy az elmúlt négy évben hozott AB határozatokban is ingadozás figyelhető meg. A 2014-es alaphatározatoktól mind az 1/2015. (I.16.) AB határozat, mind a 3145/2018. (V.7.) AB határozat eltér. Az elmúlt négy évben meghozott AB határozatok tehát éppen egy olyan kérdésben nem tudtak egységes mércét meghatározni, ahol a rendes bírói gyakorlat nagymértékben orientációra szorul.³²

III.5.2. A tényállítás

²⁸ A folyamatot részletesen elemzi HALMAI G. (2000): Köz szereplők személyiségvédelme kontra köz ügyek vitathatósága, Budapest: Fundamentum, 2000/2. szám: 17-32., 17-18.

²⁹ SOMODY B.-SZABÓ M. D.-VISSY B. (2013), 160-162.

³⁰ A köz szereplői minőség megállapításának támpontjául szolgáló egyértelmű szempontrendszer hiányára mutat rá Czine Ágnes is. CZINE Á. (2018): Hatékony jogorvoslatnak tekinthető-e az alkotmány jogi panasz? Ügyvédek lapja, LVII. évfolyam 6. szám: 20-25., 23.

³¹ 13/2014. (IV.18.) AB határozat [26] bekezdés

³² Paczolay Péter már az 1/2015. (I.16.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásban rámutatott, hogy e határozat „az alkotmányos jogbiztonság kívánalmaival szemben olyan érvelést fejt ki, amely a bírói gyakorlat számára nehezen értelmezhető kereteket nyújt.” [66] bekezdés

Mivel a rágalmazás törvényi tényállása a becsület csorbítására alkalmas tény állítását, híresztelését, vagy az ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használatát rendeli büntetni, minden rágalmazás vádjával indult eljárásban megkerülhetetlen a kérdés, hogy az adott ügyben tényállításról van-e szó. Az ítélkezési gyakorlatban egységesen elfogadott fogalom-meghatározás szerint a rágalmazás tényállási elemeinek vizsgálata során a „tényállításon” olyan nyilatkozatot, kijelentést kell érteni, amelynek tartalma valamely múltban megtörtént, vagy jelenben történő esemény, jelenség, állapot. A nyilatkozat a tényállítás fogalmának akkor felel meg, ha időben és térben oly mértékben körülhatárolt, hogy lehetséges vele szemben a valóság bizonyítása. Az ügyek jelentős részében annak eldöntése okozza a legnagyobb nehézséget, hogy tényállításról, tényre közvetlenül utaló kifejezésről vagy értékítéletről van-e szó.

A tényállítás és az értékítélet közötti megkülönböztetés az EJEB és az AB gyakorlatában is alapvető jelentőségű, hiszen az értékítéletek sokkal erősebb védelmet élveznek, mint a tényállítások. A Lingens-ügy óta az EJEB rendre hangsúlyozza, hogy különbséget kell tenni tényállítás (statement of facts) és értékítélet (value judgment) között. Míg a tények létezését, valóságát lehet bizonyítani, ez az értékítéleteknél kizárt.³³ Az állítás tényállításként vagy értékítéletként minősítése elsősorban a nemzeti bíróságok feladata. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az EJEB feltétlenül osztaná a nemzeti bíróság álláspontját. Számos esetben az vezet a jogsértés megállapításához, hogy a nemzeti bíróságok tényállításként minősítik azt, ami az EJEB szerint értékítélet. Annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy tényállításról vagy értékítéletről van-e szó, az EJEB nem a nyelvtani, nyelvi kérdéseknek tulajdonít jelentőséget, hanem sokkal inkább annak, hogy mi az a kontextus, amelyben a kijelentés elhangzott. A minősítésnél szerepet játszik, hogy

- ki, milyen minőségben,
- kiről,
- milyen témában,
- hol,
- mikor,
- milyen céllal

fogalmazta meg kijelentéseit. A Bíróság célja, hogy a 10. cikk minél hatékonyabb védelmet nyújtson, ezt pedig a széles értékítélet fogalom szolgálja.

Bár a tényállítások és értékítéletek közötti különbségtétel jelentőségét már a 36/1994. (VI.24.) AB határozat hangsúlyozta, a testület csak a 13/2014. (IV.18.) AB határozatban határozta meg azon szempontokat, amelyek alapján döntést lehet hozni abban a kérdésben, hogy tényállítás történt-e. E körben az AB a következő szempontok figyelembe vételét tartja döntőnek:

- a közlés megjelenésének módja, körülményei,
- a vélemény tárgya, kontextusa,
- a médium típusa, a közlés apropóját adó esemény, illetve az arra érkező reakciók és az adott közlésnek ebben a folyamatban játszott szerepe,
- a kijelentés tartalma, stílusa,

³³ CASE OF LINGENS v. AUSTRIA (Application no. 9815/82) § 46

- a közlés aktualitása, célja.³⁴

Ezzel a szempontrendszerrel az Alkotmánybíróság a tényállítás fogalmát rendkívül szituatívvá tette. Egy olyan közlést, ami a bírói gyakorlat szerint tényállításnak minősülne, a közlés kontextusától, a vádlott, vagy a sértett személyétől függően értékítéletnek kell minősíteni. Ez két tendenciát vetíthet előre. Az egyik a jogalkalmazás bizonytalansága, a másik pedig az, hogy a bíróságok egyre inkább tartózkodni fognak attól, hogy tényállításnak minősítsék a vádbeli kijelentést. Jól tetten érhető az is, hogy a magyar büntetőjogászok és a bíróságok most szembesülnek azzal a Németországban már régóta ismert jelenséggel, hogy a valódi alkotmányjogi panasz miatt a tényállítás fogalmának értelmezése egyre inkább az Alkotmánybíróság hatáskörébe csúszik át, és olyan körülmények mérlegelésétől függ, amelyek idegenek a büntetőjogi gondolkodástól.

III.5.3. A híresztelés

A magyar büntetőjogban hagyományosan büntetni rendelték a becsület csorbítására alkalmas tény híresztelését is. A híresztelés, mint elkövetési magatartás elsősorban az újságírók esetében merülhet fel. Újságíró kérelmezők ügyeiben az EJEB rendre hangsúlyozta, hogy a kérdés szorosan összefügg a sajtó feladatával, és hogy csak kivételes esetekben ismeri el az újságírók felelősségre vonását a 10. cikk szükséges és arányos korlátozásának. Az Alkotmánybíróság pedig a 34/2017. (XII. 11.) AB határozatban olyan alkotmányos követelményt fogalmazott meg, amely meghatározott feltételek mellett a híresztelés megállapítását kizárja. Függetlenül attól, hogy ezt az alkotmányos követelményt egy polgári ügy alapján indult eljárásban határozták meg, a büntetőjog ultima ratio jellege miatt arra a büntetőbíróságoknak is figyelemmel kell lenniük.

Új kihívásokkal szembesítette a jogalkalmazást az internetes komment műfaja, és egészen konkrétan az a kérdés, hogy a harmadik személyek által írt kommentek tartalmáért és az ezáltal megvalósított jogsértésért a szerkesztést nem végző, a komment megjelenéséhez felületet biztosító személy felel-e? Ez a kérdés eddig európai és magyar viszonylatban is elsősorban polgári jogi szempontból merült fel, ugyanakkor büntetőjogi vonatkozásai is lehetnek. A kérdés nehézségét bizonyítja, hogy míg az AB a 19/2014. (V.30.) AB határozattal elutasította az alkotmányjogi panaszt, az EJEB megállapította a 10. cikk megsértését.³⁵

III.5.4. Az értékítéletek

Az értékítéletek a magyar büntetőjogban nem élveztek és a hatályos jogban sem élveznek teljes körű büntetlenséget. A büntetőjogi határokat a becsületsértés és a kegyeletsértés tényállásai jelölik ki, illetve jogtörténeti aspektusban említhető a hatóság vagy hivatalos személy megsértése. Bár a bírói gyakorlat több szempontból szűkítette a büntetőjogi felelősséget, a gyalázkodást soha nem tolerálta. A 36/1994. (VI.24.) AB határozat nemcsak a hatóság vagy hivatalos személy megsértése tényállását semmisítette meg, de a becsületsértés tényállásával kapcsolatban alkotmányos követelményként rögzítette, hogy „A hatóság vagy hivatalos személy, valamint a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas - e minőségére tekintettel tett -, értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem

³⁴ 13/2014. (IV.18.) AB határozat [39] bekezdés

³⁵ CASE OF MAGYAR TARTALOMSZOLGÁLTATÓK EGYESÜLETE AND INDEX.HU ZRT. v. HUNGARY (Application no. 22947/13)

büntethető”. Bár a testület a határozat indokolásában elsősorban a strasbourgi esetjogra hivatkozott, abból az értékítéletek teljes büntetlenségének követelménye nem vezethető le.³⁶ Az EJEK több esetben hangsúlyozta, hogy kívül esik a vélemény-nyilvánítási szabadság védelmi körén, ha az állítás kizárólagos célja a sértés.³⁷

Az alkotmányos követelményre a bíróságok nagyon eltérően reagáltak. A büntető bíróságok jelentős része, köztük a Legfelsőbb Bíróság, az AB határozat ellenére sem volt hajlandó elismerni az értékítéletek teljes büntetlenségét. Fenntartottak egy olyan sávot, ahol továbbra is megállapíthatónak tartották a becsületsértést hivatalos személyek sérelmére is. Kis számban található olyan ítéletek, ahol a bíróságok az értékítélet teljes büntetlensége mellett foglaltak állást. Található olyan bírósági ítélet is, amely a 36/1994. (VI.24.) AB határozatból vezeti le a gyalázkodás tilalmát.³⁸ Végül, itt érdemes megemlíteni a Fővárosi Ítéltábla Nehrer Péter vezette tanácsának határozatait, melyek jellegükben jól elkülöníthetők más bíróságok, de akár más harmadfokú bíróságok megközelítésétől is. A Tanács saját megfogalmazása szerint a 36/1994. (VI.24.) alkotmánybírósági határozat alapján a strasbourgi esetjogot is figyelembe véve számos döntést hozott, melyekben kialakított egy követelményrendszert.

A 7/2014. (III.7.) AB határozat az értékítéletekkel kapcsolatban finomította az alkotmányos követelményt. Az AB gyakorlatának változása két kérdést vetett fel. Az egyik az időbeli hatály azokban az ügyekben, ahol a terhelt az Alaptörvény IV. módosításának hatályba lépése előtt, hivatalos személyekkel kapcsolatban fogalmazott meg értékítéleteket, cselekményét azonban a IV. módosítás hatályba lépése után bírálták el. A másik kérdés, hogy az AB által kijelölt határ és a gyalázkodás egybe esik-e. A bírói gyakorlatban – heterogén tartalommal megjelenő – gyalázkodást és az újabb AB határozatokban kijelölt határt halmazokként felfogva azt mondhatjuk, hogy ez a két halmaz nem fedi egymást, bár van metszéspontjuk. Ezt a metszéspontot azok a gyalázkodás levezetések adják, ahol a bíróságok az emberi méltóság magjának megsértésével, vagy a közlés öncélúságával érvelnek. Azok a gyalázkodás felfogások viszont, amelyek ennél alacsonyabb küszöböt állapítanak meg, nincsenek összhangban az alkotmányos követelménnyel.

III.5.5. A becsület csorbítására alkalmasság

Ahogy más tényállási elemek, úgy a becsület csorbítására alkalmasság vonatkozásában is megfigyelhető némi átlényegülés a bírói gyakorlatban. Egyes bíróságok ugyanis itt juttatják érvényre az alkotmányos követelményt.³⁹ Több ügyben tapasztalható ezért, hogy a bíróságok jelentősen megemelték a becsület csorbításra alkalmasság szintjét, így olyan állítások esetében is tagadják ezen tényállási elem megvalósulását, ahol a becsület csorbításra alkalmasság kétség nélkül megállapítható lenne.

³⁶ vö. BÁRD K. (2007): Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 163.

³⁷CASE OF UJ v. HUNGARY (Application no. 23954/10); CASE OF SKAŁKA v. POLAND (Application no. 43425/98)

³⁸ EBH 2015.B.28 [113] bekezdés

³⁹ Fővárosi Törvényszék 20.Bpkf.9617/2014/2. számú végzése

III.6. Az alapjogi követelmények hatása a büntethetőséget kizáró okokra

A rágalmazás és a becsületsértés esetében a büntethetőséget kizáró okok színes képet mutatnak. Az Általános Részben kodifikált büntethetőséget kizáró okok mellett a Különös Rész egy speciális büntethetőséget kizáró okot is tartalmaz, a valóság bizonyítását. Mindemellett a bírói gyakorlat számos társadalomra veszélyességet kizáró okot elismer. Látni kell ugyanakkor, hogy a társadalomra veszélyességet kizáró okot kiszélesedésével egyre inkább háttérbe szorul a valóságbizonyítás intézménye. Ennek következtében a jogvita egyre inkább eloldódik attól a kérdéstől, hogy a vádlott állítása valós volt-e.

Az alapjogi követelmények jelentősen és közvetlenül érintették a mentelmi jogra vonatkozó szabályokat. Az AB először a 34/2004. (IX.28.) AB határozattal megállapított alkotmányos követelménnyel szűkítette az országgyűlési képviselők felelősségét a becsület csorbításra alkalmas állításokért, majd a 2012. évi XXXVI. törvény kiterjesztette a mentelmi jogot a rágalmazás és becsületsértés tényállását kimerítő közlésekre. Mindez nem jelenti azt, hogy az országgyűlési képviselő által tett valamennyi közlés védelmet élvezne, hiszen a bíróságok vizsgálják, hogy a vádbeli közlés mennyire szervesen kapcsolódik a képviselői munkához.

Az önkormányzati képviselők vagy a szakszervezeti tisztségviselők esetén felhívhatóak a rájuk vonatkozó törvények, illetve vizsgálható a hivatás gyakorlása, mint büntethetőséget kizáró ok.

A bírói gyakorlatban egyre gyakrabban lehet találkozni a gyülekezési jog, vagy a tudományos kutatás szabadsága felhívásával, mely kizárja a cselekmény jogellenességét. Utóbbi fokozott jelentőségre tett szert azokban az ügyekben, ahol a történelmi múlt feldolgozása körében tett megállapítások sértik valamely közéleti személyiség becsületét.

A közügyek esetén a transzparencia biztosítása, a visszaélések feltárása fokozott jelentőségű. Magyarországon régóta ismert a közérdekű bejelentés intézménye, amely azonban mindig is vitatott tartalommal és hatókörrel rendelkező jogellenességet kizáró ok volt a magyar gyakorlatban. Az alsóbíróságok jelenleg tágabban értelmezik, mint ahogy az a Kúria vagy az EJEB gyakorlatából következne.

A bírói gyakorlat széles védelemben részesíti a felek és jogi képviselőik bírósági, hatósági eljárásokban tett nyilatkozatait. Mivel ez esetben a valóság bizonyítását el sem rendelik, akár a bűncselekményre vonatkozó, valótlan tényállítások is védelmet élvezhetnek. Ennek eredményeként a fél nyilatkozata jelenleg a vádlott védekezési szabadságán is túlmenő védelemben részesülhet.

A strasbourgi és a magyar gyakorlat is elismeri, hogy a sajtónak joga és kötelessége a bűnügyekről való valósághű tájékoztatás. A bírói gyakorlat ugyanakkor a bűnügyi tudósítás fogalmát szűken értelmezi, attól, hogy egy cikk vagy riport egy bűnüggyel áll kapcsolatban, még nem bűnügyi tudósítás.

A hatályos törvény is a faktuális becsületfogalom talaján áll, amiből következően főszabályként a valós, ám becsületcsorbításra alkalmas tényállítások is bűncselekményt valósítanak meg. Ez alól a valóság bizonyítása teremt kivételt. A strasbourgi esetjog a valóság bizonyításának megkövetelését önmagában nem tartja problematikusnak, a 10. cikk megsértését az veti fel, ha értékítéletek esetén is megkövetelik azt, illetve, ha a vádlottól elvart

bizonyítás szintje túlzottan magas. Az AB először 1994-ben vizsgálta a valóság-bizonyítás intézményét, és a 36/1994. (VI.24.) AB határozatban alkotmányos követelményt is megállapított. A testület azóta többször is vizsgálta azt a kérdést, hogy valótlan tényállítások esetén mikor alkotmányos a büntetőjogi felelősségre vonás.⁴⁰ Az e körben megállapított alkotmányos követelmények azonban nyilvánvaló ellentétben állnak a büntetőjogi dogmatikával, a testület pedig a hatékony alapjog védelem érdekében eloldotta a vizsgálandó kérdéseket a törvényi tényállástól.

III.7. Az AB határozatok jelentősége a jogalkalmazásban

Az alkotmányos követelmények annyit érnek, amennyit azokból a büntető bíróságok érvényre juttatnak. A 36/1994. (VI.24.) AB határozatban a tényállításokkal kapcsolatban megfogalmazott alkotmányos követelményt, ha kis részben is, de valamelyest követték a bíróságok, míg az értékítéletekkel kapcsolatban megfogalmazott alkotmányos követelmény alig csapódott le a gyakorlatban.

Az alkotmányos követelmények ítélezésben való megjelenése alapvetően három tényezőtől függ. Egyrészt az alapjogi kultúrától, attól, hogy a bírói gondolkodásnak mennyire képezi integráns részét az alapjogi szempontok figyelembe vétele. Alacsony alapjogi érzékenység mellett az alkotmányos követelményeknek a jogalkalmazásba való beépítésére két mód kínálkozik. Az egyik, ha a felsőbbbíróságok megkövetelik az alkotmányos követelmények érvényesítését. Ennek hiányában már csak egy tényező marad, és a kérdés úgy fogalmazódik meg, hogy az Alkotmánybíróságnak van-e hatékony eszköze az alkotmányos követelmények kikényszerítésére.

Nem lehet azt állítani, hogy a Legfelsőbb Bíróság az alkotmányos követelmények érvényesítését maradéktalanul megkövetelte volna, hiszen sokszor az alkotmányos követelményekkel kifejezetten ellentétes döntések kerültek közzétételre. Jelentős változás az Alaptörvény hatályba lépése után következett be. A szemléletváltást jól tükrözi a Joggyakorlat elemző Csoport összefoglalója, mely szerint „A Kúriának egyértelműen arra kell törekednie, hogy erősítse, illetve kiépítse azt a gyakorlatot, amely a bíróságok ítélezési gyakorlatában meghonosítja, illetve erősíti az Alaptörvény szellemét.”⁴¹ Ez nem is lehet másként, hiszen az alapjogi szempontokat figyelmen kívül hagyó ítélet megsemmisítésére is feljogosítottá vált az AB a valódi alkotmányjogi panasz bevezetésével. Nem túlzás tehát azt állítani, hogy az alapjogi szempontok ítélezési tevékenységbe való becsatornázását mindenekelőtt a valódi alkotmányjogi panasz biztosítja.

Fontos ugyanakkor azt is látni, hogy minél idegenebb az alkotmányos követelmény a bírói gyakorlattól, minél kevésbé van összhangban a dogmatikával, annál kisebb az esély az önkéntes követésére. Ezt egyértelműen bizonyította a 36/1994. (VI.24.) AB határozat utáni bírói gyakorlat. Végül, az alkotmányos követelmény átvételét gyengíti az is, ha egy-egy kérdésben az AB határozatok között eltérés van. Ezt pedig többször tapasztalhattuk az elmúlt években. Példa erre

⁴⁰ 34/2004. (IX.28.) AB határozat, 13/2014. (IV.18.) AB határozat, 3328/2017. (XII.8.) AB határozat, 3145/2018. (V.7.) AB határozat

⁴¹ A Kúria „Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélezésben” Joggyakorlat-elemző Csoportja 2016.El.II.JGY.K.1, 194.

- a közszereplői minőség megalapozása és jelentőségének megítélése,⁴²
- a tényállítások esetén alkalmazandó mérce,⁴³
- az abban mutatkozó ingadozás, hogy a nem bizonyítottan valós tényállítások esetén szükséges-e a foglalkozási gondosság vizsgálata.

III.8. A Római Egyezmény és az EJEB gyakorlatának jelentősége a jogalkalmazásban

Az 1993. évi XXXI. törvénnyel az Egyezmény a belső jog részévé vált. Az Egyezmény kihirdetésével azonban Magyarország még nem tett eleget nemzetközi kötelezettségeinek, hiszen ha az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó esetjog a gyakorlatban nem nyer alkalmazást, az Egyezmény formális kihirdetése vajmi keveset ér. Ha azt vizsgáljuk, hogy az esetjogból mi és hogyan alkalmazható a rendes bíróságok által, ingoványos talajra tévedünk. Ez egyrészt arra vezethető vissza, hogy a büntető jogszabályok mindössze egy helyen, a felülvizsgálati okok között foglalkoznak a nemzetközi jogvédelmi mechanizmus hatásaival. Közrejátszik továbbá, hogy a téma büntetőjogi feldolgozottsága csekély, így a bíróságok biztos elméleti kapaszkodók nélkül küzdenek ezekkel a kérdésekkel.

Kiindulásként rögzíthetjük, hogy az EJEB azon ítélete, amelyben Magyarország félként szerepel, kötelező, hiszen Magyarország alávetette magát a Bíróság joghatóságának. A Be. 649. § (4) bekezdés értelmében felülvizsgálati indítvány terjeszthető elő, ha nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv megállapította, hogy az eljárás lefolytatása vagy a bíróság jogerős ügydöntő határozata megsértette a törvényben kihirdetett nemzetközi szerződés valamely rendelkezését, feltéve, hogy a nemzetközi emberi jogi szerv joghatóságának Magyarország alávetette magát. Az Egyezmény 3. cikkének megsértését megállapító ítéletek⁴⁴ után lefolytatott felülvizsgálati eljárások azonban rávilágítottak, hogy a felülvizsgálati eljárás sikere az elítélt számára még akkor sem garantált, ha az adott ügyben Magyarország ellen hozott ítéletre hivatkozással nyújtják be a felülvizsgálati indítványt. A Kúria ugyanis nemcsak a felülvizsgálati indítvány benyújtására jogosultak körét, de a felülvizsgálati tanács hatáskörét is szűken értelmezi.

Ennél is összetettebb az a kérdés, hogy a nem a konkrét ügyben hozott EJEB ítéletek milyen szerepet tölthetnek be a jogalkalmazásban. Bár az EJEB ügyterhének csökkentése és a Bíróság presztízsének megőrzése érdekében egyezményi szinten ezen ítélek figyelembe vételét, vagy akár közvetlen hatályának elismerését bátorítják,⁴⁵ a magyar felsőbíróságok álláspontja igen megszorító ebben a kérdésben. A 3/2015. számú BJE határozattal közzétett és ezáltal valamennyi bíróságra kötelező értelmezés szerint az EJEB határozatai az eljárásban szereplő valamennyi félre, de csak rájuk nézve kötelezőek, közvetlen jogalapként pedig sem az Egyezmény, sem az EJEB határozata nem fogadható el. A Pécsi Ítéltábla egy harmadfokú eljárásban attól is elzárkózott, hogy a hasonló tényállás mellett szintén Magyarország ellen

⁴² vö. Paczolay Péter párhuzamos indokolását az 1/2015. (I.16.) AB határozathoz, és Schanda Balázs párhuzamos indokolását a 3145/2018. (V.7.) AB határozathoz.

⁴³ Az 1/2015. (I.16.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásban helytállóan jegyzi meg Paczolay Péter, hogy nem illeszthető össze az eddig kidolgozott értelmezésekkel a határozat indokolásának a tényállítások büntetlenségével kapcsolatos része.

⁴⁴ CASE OF LÁSZLÓ MAGYAR v. HUNGARY (Application no.73593/10), T.P. AND A.T. v. HUNGARY (Applications nos. 37871/14 and 73986/14)

⁴⁵ Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1226 (2000) határozata, 3. pont, Brightoni Nyilatkozat

meghozott EJEB ítéletet figyelembe vegye a harmadfokú eljárásban.⁴⁶ A Fővárosi Ítéltábla ugyanakkor úgy látta, „a Strasbourg-i ítéletben kifejtettek alapján a nemzeti jogot alkalmazó bíróság kötelezettsége és felelőssége is egyben, hogy a Btk. 269/B. §-ban foglalt törvényi tényállás részletes elemzésével, összevetve a konkrét ügyben megállapítható tényállással, és vádlotti szándékkal, vonjon le következtetést a vádlott(ak) büntetőjogi felelősségére, illetve húzza meg azt a határt, amely a vádlottak cselekményének büntetőjogi szankcionálását szükségessé és arányossá teszi”.⁴⁷ A rágalmozási és becsületsértési ügyek szintén olyan ügycsoportot képeznek, ahol a strasbourg-i esetjog figyelembe vétele okszerűen felmerül. Az utóbbi években több olyan ítélet született, ahol a Legfelsőbb Bíróság, majd a Kúria hivatkozott az Egyezmény 10. cikkére, illetve strasbourg-i ítéletekre.⁴⁸ Egy helyi bíróság pedig egészen annak kijelentéséig merészkedett, hogy „a ... joggyakorlat közvetlenül érvényesül a magyar jogban”.⁴⁹

Látható tehát, hogy a büntető bíróságok igen eltérően értelmezik a strasbourg-i ítéletek felhasználhatóságát. Az egyik végletet azok a bíróságok képviselik, amelyek szerint kizárólag a felülvizsgálati eljárásban és kizárólag az adott ügyben meghozott ítélet figyelembe vételének van helye. A másik véglet szerint a más államok elleni ügyekben hozott ítéletek is közvetlenül felhasználhatók az ítélezésben. Mint láttuk, e tekintetben igen megszorító álláspontot képvisel a Kúria. A 3/2015 BJE határozatban kifejtett álláspont lényege, hogy a strasbourg-i ítélet kötelező hatással kizárólag a konkrét ügyben, az eljárásban szereplő személyekre bír, de még ez sem feltétlenül jár azzal, hogy a felülvizsgálati eljárásban a Kúriának érdemi feladata lenne a jogsértés kiküszöbölésében. A más ügyekben hozott ítéletek hatása még áttételesebb, hiszen azok sem felülvizsgálati eljárás lefolytatására nem adhatnak alapot, sem közvetlen jogalapként nem hívhatók fel egy ügy eldöntésében.

A Kúria strasbourg-i gyakorlattal kapcsolatos álláspontja a jogirodalomban heves kritikát váltott ki.⁵⁰ Az a törekvés természetesen érthető, hogy egy elnevezésénél fogva is rendkívüli jogorvoslati lehetőséget nem kíván bárki számára megnyitni a Kúria. Amikor azonban a strasbourg-i ítéletek általános hatását vizsgáljuk, nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy nemcsak egy jogsértő állapot megszüntetésének, hanem az újabb jogsértés megakadályozásának kötelezettsége is terheli az országot. Alappal merül fel tehát a kérdés, mennyire célravezető az egyezményesértés megállapítását, majd a felülvizsgálati eljárást

⁴⁶ „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának fenti ítélete az eljárás tárgyát képező ügyben, annak jelenlegi szakaszában, a Be. XV. Fejezete szerinti harmadfokú eljárásban, nem alkalmazható.” Pécsi Ítéltábla Bhar.II.2/2010/4. számú ítélete

⁴⁷ Fővárosi Ítéltábla 3.Bhar.159/2008/7. számú ítélete

⁴⁸ Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.501/2009/4. számú végzése

⁴⁹ Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság 12.B.304/2013/2. számú végzése

⁵⁰ A Bárd szerzőpáros értékelése szerint a Kúria „képtelen kikényszeríteni az európai standardokat és nem hajlandó megfelelni annak, amit az európai emberi jogi kontrollmechanizmus megkövetel”. BÁRD K.-BÁRD P. (2017): Összhang vagy kollízió? Hol tart Magyarország 25 évvel az EJEE-hez való csatlakozás után a strasbourg-i elvárásoknak való megfelelésben?, Budapest: Állam- és Jogtudomány, 58. évf. 4. szám: 10-40., 25., Blutman szerint a Kúria „világos törekvése, hogy a strasbourg-i gyakorlat, sőt általában a nemzetközi jog lehetséges joghatásait a lehető legjobban leszűkítse a büntetőbíráskodásban és mindent a jogalkotóra hárítson”. BLUTMAN L. (2017): Büntető jogegységi határozat a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről. A nemzetközi jog a büntetőeljárásban, Budapest: JeMa, 2017/3. szám: 33-39., 39.

megvárni egy olyan jogsértés reparálására, amely akár más országok ügyeiben, akár más magyar ügyekben hozott ítéletek figyelembe vételével elkerülhető lett volna.⁵¹

III.9. Hogyan építhetők be az alapjogi követelmények a büntetőjogi érvelésbe?

Az alapjogi követelmények ismeretében a valódi feladat az, hogy ezeket úgy illesszük be a jogalkalmazásba, hogy az szervesen, a büntetőjogi dogmatika szétzilálása nélkül történjen. A tárgyalt AB határozatok és EJEB ítéletek közös eleme a büntetőjogi felelősség szűkítése, mely több módon is elérhető. Megvalósítható a tényállásszerűség kizárásával, az adott cselekmény társadalomra veszélyességének tagadásával, a meglévő büntethetőségi akadályok kiterjesztésével, vagy új büntethetőségi akadályok bevezetésével. A német büntető jogtudományban is megélénkült a vita arról, hogy az alkotmányos követelmények átültetéséhez elengedőek-e a büntetőjog immanens lehetőségei vagy az alapjogok önállóan kell, hogy a büntethetőség alóli mentesülést eredményezzék.⁵²

Az elmúlt két évtizedben jelentős változás következett be abban, hogy a büntetőjogi felelősség kizárását a bűncselekmény fogalom mely szintjén kell végrehajtani. A 36/1994. (VI.24.) AB határozat rendelkező részének az értékítéletek vonatkozásában megfogalmazott „alkotmányosan nem büntethető” fordulata jogellenességet kizáró okként fogható fel, amelyet megerősít az indokolás azon megfogalmazása, mely szerint a jogalkalmazói gyakorlat feladata annak meghatározása, hogy a véleménynyilvánítási szabadság gyakorlása mely közszereplők esetében zárja ki a cselekmény jogellenességét. A jogirodalom szintén a jogellenesség körében ragadta meg a problémát. A Legfelsőbb Bíróság ugyancsak a társadalomra veszélyesség hiányában látta a probléma megoldását. 2013-ban a Kúria több esetben foglalkozott a kérdéssel. A 36/1994. (VI.24.) AB határozat és a strasbourgi esetjog alapján azt állapította meg, hogy a cselekmény nem jelent veszélyt a társadalomra, így materiális jogellenesség hiányában bűncselekményt nem valósít meg.⁵³ Egy másik felülvizsgálati eljárásban is hangsúlyozta, hogy „a tényállítás törvényi tényállás szerinti fogalmának megvalósulása szempontjából az adott megnyilatkozás önmagában, s nem pedig alapjogi viszonyban vizsgálendő. ... Ha az inkriminált közlés a vélemény-nyilvánítás (bírálat, jellemzés, nézet és kritika) szabadsága alá tartozik, a kifogásolt cselekmény nem bűncselekmény, ennek oka azonban nem a tényállásszerűség hiánya, hanem a jogellenesség – tehát társadalomra veszélyesség – hiánya.”⁵⁴ A Fővárosi Ítéltábla ugyancsak a jogellenesség körében vizsgálja az Emberi Jogok Európai Bírósága eseti döntéseit és az Alkotmánybíróság iránymutatásait.⁵⁵

⁵¹ Németországban a nem a konkrét ügyben hozott EJEB ítéletek orientáló funkcióját elismerik, és különösen akkor tekintik ezt a hatást erősnek, ha Németországgal szemben hozott ítéletről van szó (enge Orientierungsfunktion). Ennek oka, hogy ilyenkor az EJEB már megállapította egy német szabályozás, vagy eljárás egyezményesértő jellegét, így tudható, hogy hasonló esetben is ez lesz a kimenetel. ZEHETGRUBER, C. (2016): Die EMRK, ihre Rechtsstellung sowie die Entscheidungen des EGMR im Stufenbau der deutschen Rechtsordnung, Zeitschrift für das Juristische Studium, 1/2016, 52-60., 56-58.

⁵² SCHMIDT, H. C. (2009): Grundrechte als selbständige Strafbefreiungsgründe, In Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 2009/3.: 645-669.

⁵³ Kúria Bfv.I.1304/2012/3. számú ítélete

⁵⁴ BH 2013.204.

⁵⁵ Fővárosi Ítéltábla 3.Bhar.312/2015/4. számú ítélete

Azzal, hogy a 13/2014. (IV.18.) AB határozat a tényállítás, azaz az elkövetési magatartás értelmezésével kapcsolatban fogalmazta meg az alkotmányos követelményt, a vizsgálati sorrendben előrébb hozta az alkotmányos követelmény érvényesítését. Az újabb judikatúrában pedig olyan Kúriai döntéssel is találkozhatunk, amely egy másik tényállási elemhez pozicionálja az alapjogi követelmények vizsgálatát. E szerint „A bírói jogalkalmazásra vonatkozó külső – így az Alkotmánybíróság vagy nemzetközi bíróság általi – elvárásra odafigyelés pedig valójában azt jelenti, hogy a becsületsorbításra alkalmasság kapcsán vizsgálni kell, hogy milyen körülmények között történt a felrótt (sérelemzett) magatartás (így kerülhet szóba a közügyek intézése). Mindez azonban nem közömbösíti a jogalkalmazás eredendő támpontjának, a tényállásszerűségnek a vizsgálatát”.⁵⁶

Hasonlóan nehéz kérdésekkel szembesülnek a bíróságok az EJEB ítéletek döntési folyamatba illesztésével kapcsolatban. Bárd Petra szerint „a nemzeti bíróság értékelheti a strasbourgi döntést törvényen kívüli büntethetőséget kizáró okként”.⁵⁷ Ettől jelenleg rendkívül távol áll a Kúria értelmezése, hiszen nemcsak általában, de a Magyarországra vonatkozó EJEB ítéletek belső döntésbe illesztésével kapcsolatban is óvatosságra intett.

Jelenleg tehát eltérő megoldásokat találunk az alapjogi követelmények érvényesítésére. Az is megállapítható, hogy az alkotmánybírói és a rendes bírói gyakorlatban is előrébb került a vizsgálati sorrendben az alkotmányos követelmény érvényesítése azzal, hogy már a tényállásszerűség szintjén vizsgálják e kérdéseket. Bár az Alkotmánybíróság az elkövetési magatartás (tényállítás) megszorító értelmezésével igyekszik szűkíteni a büntetőjogi felelősség megállapítását, a Kúria láthatóan ódzkodik a tényállítás szakjogi fogalmának feladásától, és inkább a becsület csorbításra alkalmasság felé tereli a kérdést. Ez azt bizonyítja, hogy a magyar becsületvédelmi tényállásokban mindenekelőtt a becsület csorbítására való alkalmasság tekinthető olyan értékelést igénylő tényállási elemnek, amely az alapjog-konform értelmezésre lehetőséget ad. Amennyiben a cselekmény tényállásszerűsége mégis megállapítható, a konkrét társadalomra veszélyesség vizsgálata még mindig elvezethet a büntetőjogi felelősség kizárásához. Végül, ha tényállítások esetén sem a tényállásszerűség, sem a társadalomra veszélyesség szintjén nem zárható ki a büntethetőség, akkor a valóságbizonyítás szintjére tolódik át a kérdés, ahol a bíróságoknak a szakjogi szabályokkal szemben még a bizonyítás sikertelensége után is be kell iktatnia egy további vizsgálatot. Valójában tehát a tényállítások jelentik azt a területet, ahol a legösszetettebb értékelést kell végrehajtani.

Amennyiben az alapjogi követelményt a társadalomra veszélyesség körében juttatjuk érvényre, a tényállási elemek dogmatikája megőrizhető. Látni kell azonban, hogy ez feltételezi annak a bíróságok általi elismerését, hogy a tényállásszerű cselekmény bizonyos esetekben nélkülözheti a társadalomra veszélyességet. Azoknál a bíróságoknál, amelyek a társadalomra veszélyesség külön vizsgálatát nem tartják megengedettnek, mivel értelmezésükben a jogalkotás már elvégezte annak értékelését,⁵⁸ a társadalomra veszélyesség fogalma nem lehet alkalmas az alapjogi követelmény átültetésére. Ebből a szempontból

⁵⁶ EBH 2017.B.11 [52] bekezdés

⁵⁷ BÁRD P. (2012): Strasbourg kontra Magyarország, In KISS V. (szerk.): Kontroll és jogkövetés, Kriminológiai Közlemények, Budapest: Magyar Kriminológiai Társaság, 71. szám, 163.

⁵⁸ Bár ez a felfogás a bűncselekmény törvényi fogalmával nyilvánvalóan ellentétes, több olyan határozat ismert, ahol az eljáró bíróság nem látott lehetőséget arra, hogy a társadalomra veszélyesség hiányát megállapítsa.

kétségtelenül célravezetőbb, ha az alapjogi követelmény a tényállási elemek szintjére kerül. Ez azonban azzal jár, hogy a tényállási elemek kiforrott dogmatikája és gyakorlata erodálódik, hiszen rendkívül szituatívvá válik, hogy mi minősül tényállításnak, vagy éppen milyen közlés alkalmas a becsület csorbítására.

III.10. Összegző megállapítások

1. Egyértelműen kijelenthető, hogy a jogalkotónak nem áll szándékában sem a becsületvédelmi tényállások felszámolása, sem azok módosítása. Ezt egyértelműen bizonyította az új Btk. kodifikációja, amely érdemi változást nem hozott e téren.

2. Megállapítható az is, hogy sem az Alkotmánybíróság, sem az EJEB gyakorlata nem követeli meg a büntetőjogi védelem megszüntetését. Azok az álláspontok tehát, amelyek a becsületvédelmi tényállások teljes megsemmisítését követelik, jelenleg túlmutatnak az Alkotmánybíróság és az EJEB gyakorlatán. Ezek a javaslatok impulzusként hathatnak a törvényalkotásra és a tudományos vitákra, törvényalkotói akarat vagy alkotmánybírói támogatás hiányában azonban nem képesek a szorgalmazott változások kikényszerítésére.

3. A jogirodalmat régóta foglalkoztatja a kérdés, hogy szükség van-e új tényállásra. Halmi Gábor szerint „a felsőbb bíróságok kiszámíthatatlanul alkalmazzák az alkotmánybírói tesztet. Ezért azután bizonyosan jobban szolgált volna az egységes jogalkalmazást, ha az Alkotmánybíróság a becsületsértés és a rágalmozás alkotmányos tartalmának megállapítása helyett megsemmisítette volna a tényállásokat, és kötelezte volna a törvényalkotót azok újraalkotására”.⁵⁹ Cserni János a hatályos szabályok kiegészítését javasolta. Álláspontja szerint „nagy segítség lenne mind a sajtó munkatársai, mind a bírói jogalkalmazás számára, ha az alkotmánybírói határozat beépülne a büntetőtörvénybe, ezzel átláthatóbbá téve a szabályozást”.⁶⁰ A fenti két idézet is mutatja, hogy a kérdés nem választható el attól, hogy miért tartjuk szükségesnek az új szabályozást. Halmi írása idején még nem volt valódi alkotmányjogi panasz, így az alkotmányos követelmény alkalmazásának kikényszerítésére nem volt eszköze az Alkotmánybíróságnak. Ezt a problémát kétségtelenül áthidalhatta volna a bíróságoknak egy az alkotmányos követelményt tartalmazó tényálláshoz kötése. A valódi alkotmányjogi panasz megjelenése óta ez az érv gyengült. A Cserni által írtakban részben más problémák sejlnek fel. A jogkereső közönség vonatkozásában kiérezhető egy előreláthatósági, jogbiztonsági érvelés, ami az alkotmányos követelmény kódexbe integrálása mellett szól. A bíróságok vonatkozásában ugyanakkor egy bizalmi kérdés is megjelenik, nevezetesen, bízunk-e abban, hogy a bíróságok képesek olyan normák alkalmazására is, amelyek nem a Btk.-ban találhatók. Egy olyan korszakban, ahol a büntetőjogot folyamatos kihívások érik az alkotmányjog, az európai büntetőjog, a nemzetközi bűnügyi együttműködés, a gazdasági jog irányából, ezt el kell hinnünk, hiszen nyilvánvalóan nem lehetséges az összes alkotmányjogi, emberi jogi, nemzetközi jogi norma Btk.-ba integrálása csak azért, hogy a

⁵⁹ HALMAI G. (2004): Becsületvédelem és sajtószabadság, Budapest: Fundamentum, 2004/4. szám: 81-94., 82.

⁶⁰ CSERNI J. (2007): A sajtó útján megvalósuló rágalmozással összefüggő bírói gyakorlat, In SÜKÖSD M.-BAJOMI-LÁZÁR P.-KOTROCZÓ R. (szerk.): Kiegyensúlyozottság és kampány a médiában, Budapest: L'Harmattan Kiadó, 109-138., 137.

jogalkalmazást megkönnyítsük. Egyetértek Bárd Károllyal abban, hogy az alkotmánykonform gyakorlat az Alkotmánybíróság útmutatásait követve kialakítható.⁶¹ Másként megfogalmazva, csak azért, hogy az alkotmányos követelmények a Btk.-ban is megjelenjenek, nem indokolt a törvénymódosítás. Hozzáteve, hogy 1994 óta az alkotmányos követelmények is finomodtak, így már nem csak arról van szó, hogy egy AB határozat rendelkező részében megfogalmazott két mondatot kellene törvényszöveggé tenni. Nem hallgathatjuk el azt sem, hogy az elmúlt években a jogalkotás több esetben nem járt sikerrel alkotmányjogilag érzékeny kérdések megfogalmazásában. Gondoljunk csak arra, hogy a közösség elleni izgatás tényállásával kapcsolatos jogalkotói törekvések hányszor buktak el az alkotmányossági vizsgálaton,⁶² de feltehetnénk azt a kérdést is, hogy miután az Alkotmánybíróság 2013. július 1-jei hatállyal megsemmisítette az önkényuralmi jelképpel visszaélés tényállását,⁶³ a módosítás valóban azokra a problémákra reflektált-e, amelyek a magyar bírói gyakorlatban bizonytalanságot keltettek, vagy amelyek miatt az EJEB az egyezményesértést megállapította. Intő példa lehet a 2013. évi V. törvény 2:44. §-a is, mely a közéleti szereplők személyiségi jogainak védelmével kapcsolatban alkotmányjogi fogalmakat épített be egy polgári jogi tényállásba,⁶⁴ és valójában semmivel nem mond többet, mint, ami az Alaptörvényből egyébként is kiolvasható.

4. Ha a törvénymódosítás komolyan felmerül, és annak iránya nem a teljes dekriminalizálás, akkor három kérdésen érdemes elgondolkodni. Egyrészt, hogy azokban az esetekben, amikor a büntetőjog a működéshez szükséges közbizalmat oltalmazza, nem lenne-e célszerű ezen cselekményeket kiemelni a jelenlegi fejezetből. Másrészt, hogy a rágalmazás esetében érdemes-e áttérni a tényállási modellre. Ez dogmatikai szempontból sokkal koherensebb megközelítés, mint egy objektív büntetethez szükséges akadálynak a bűnösségi kérdésekkel megterhelése. Végül, megfontolásra érdemes a szabadságvesztés kiemelése a törvényi tényállásokból, hiszen amellet, hogy önmagában dermesztő hatást fejthet ki, gyakorlati jelentőséggel jelenleg sem bír.

5. Az Alkotmánybíróságnak következetes gyakorlatot kell kialakítania, mert az alkotmányos követelmények jogalkalmazói érvényesítését gyengíti ezek ellentmondásossága. Törekedni kell arra, hogy az alkotmányos követelmények ne legyenek ellentétesek a büntetőjogi dogmatikával.

6. A rendes bíróságok részéről elsősorban szemléletváltásra van szükség. Még több figyelmet kell fordítani az alkotmánybírósági határozatok és a strasbourgi esetjog megismerésére. Erősíteni kell a bíróságok alapjogi szemléletét. A Kúriának meg kell követelnie az alapjogi követelmények érvényesítését az ítélezésben. Az, hogy a rágalmazási, becsületsértési ügyekben viszonylag gyakran van harmadfokú eljárás, önmagában mutatja, hogy szükség van

⁶¹ BÁRD K. (2007): Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 156.

⁶² 12/1999. (V.21.) AB határozat, 18/2004. (V.25.) AB határozat, 95/2008. (VII. 3.) AB határozat

⁶³ 4/2013. (II.21.) AB határozat

⁶⁴ A szükségességi-arányossági teszt Ptk.-ba építését „teljesen elhibáztak” tartja Vékás. VÉKÁS L. (2013): Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt), Budapest: Magyar Jog, 2013/1. szám, 1-7., 4.

a jogegység biztosítására. A Kúriának a bírói gyakorlat egységét elsősorban az alkotmányos követelmények dogmatikai átültetésének módját illetően kell segítenie, mert ebben sokszor esetleges megoldások érvényesülnek.

7. A jogegység ellen hat, hogy a törvényhozás jelentősen szűkítette a felülvizsgálat lehetőségét. Ezekben az esetekben a Törvényszékek, illetve harmadfokú eljárások esetén az Ítéltáblák a legfelsőbb ítélkező fórumok, ami magában hordja a területi joggyakorlat kialakulásának veszélyét. Az alkotmány-konform ítélkezést az a szervezeti reform sem segítette elő, ami megszüntette a korábbi magánvádas csoportokat. Jelenleg két lopási és egy rablási ügy, vagy egy ittas járművezetés és egy súlyos testi sértés között tárgyalják ezeket az ügyeket, holott ezek más szemléletet igényelnek.

8. Az Egyezmény-konform gyakorlat erősítése a következőktől várható:

a) Az oktatásban nagyobb hangsúlyt kell helyezni az Egyezményre és az EJEB esetjogára. Az Egyezménnyel kapcsolatos megfelelő információk oktatásba, továbbképzésbe való beépítését szorgalmazza a brightoni deklaráció is.⁶⁵

b) Az EJEB gyakorlata esetjog, azaz egy más típusú jogi gondolkodást feltételez.

c) A Bíróság mindig egy konkrét tényállást dönt el, ebből következően az alapulfekvő tényállás akár egyetlen elemének megváltozása a jogi megítélés változását vonhatja maga után. A megértésükhöz ezért a teljes – sokszor igen hosszú – ítélet ismerete szükséges. Mivel az ítéletek angol és francia nyelven állnak rendelkezésre, az EJEB ítéleteinek felhasználása a jogalkalmazók nyelvismeretével is összefügghet. E körben nem lehet túlbecsülni az esetjogot módszeresen feldolgozó könyveket.

d) Az esetjog megismerése, az irányadó ítéletek felkutatása értelemszerűen felkészültséget, kutatómunkát igényel. A munkaigény viszont időigényt jelent. Itt jut jelentőséghez, hogy a bírák milyen gyakran találkoznak ilyen ügyekkel, mekkora rutinra tettek szert ezek kezelésében. Erre nyilvánvalóan sokkal nagyobb az esély, ha vannak olyan csoportok, amelyek kizárólag ezekkel az ügyekkel foglalkoznak.

e) A strasbourgi esetjog alkalmazását jelentősen hátráltathatja az is, hogy az ítéletek felhasználásának elvi alapja, és mikéntje vitatott. A Kúria 3/2015. BJE határozatban közzétett megszorító álláspontja nem hat bátorítóan ebben a kérdésben.

f) Az alkotmányos mércék és a strasbourgi esetjog megállapításai közti eltérések ugyancsak elbizonytalanító hatást fejthetnek ki.

⁶⁵ Brightoni Nyilatkozat, 9. c) vi) pont

III.11. A tudományos eredmények hasznosítási lehetőségei

A tudományos eredmények hasznosíthatósága a jogalkalmazók számára

Amint az a kutatási feladat meghatározásából is kitűnt, a dolgozat mindenekelőtt a számos kihívással és bizonytalansággal küzdő bírói gyakorlatot kívánja segíteni. Ezt szolgálja a téma módszeres feldolgozása, a releváns AB határozatok és strasbourgi esetjog összegyűjtése, az ezekből leszűrhető követelmények meghatározása, az alapjogi követelményeknek a bűncselekmények tényállási elemeire és a büntethetőséget kizáró okokra vonatkoztatása. A dolgozat reményeim szerint hozzájárul az alapjogi vonatkozású ügyek felismeréséhez, az igényes jogi indokolások elkészítéséhez. A dolgozat természetesen nemcsak a bíróságoknak, hanem a jogi képviselőknek is érvkészlettel szolgálhat.

A tudományos eredmények hasznosíthatósága a jogalkotó számára

Bár a dolgozatban nem kívántam abban a kérdésben állást foglalni, hogy a becsületvédelmi tényállások szükségesek-e, az a következtetés mégis egyértelműen kirajzolódott, hogy a dekriminalizálást jelenleg sem az Alkotmánybíróság, sem az EJEB gyakorlata nem követeli meg. A büntetőjogi védelem megszüntetése mellett természetesen más érvek is felhozhatók, egészen praktikusak is. Németországban ismert olyan álláspont is, amely éppen a bírói gyakorlat erős megterhelése miatt érvel a dekriminalizáció mellett. A dolgozatban megfogalmazott javaslatok a büntetőjogi védelem fenntartása esetén megfontolásra lehetnek érdemesek.

A tudományos eredmények hasznosíthatósága a jogtudomány számára

A dolgozatban egy olyan határterülettel foglalkozom, amelynek büntetőjogi feldolgozottsága csekély. Ezt magyarázhatja a cselekmények kis tárgyi súlya, illetve, hogy a kérdés talán túl „alkotmányjogias”. Két szempontot azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az egyik, hogy a téma számos jelentős büntetőjogi kérdést implikál. Kényszerítően magával hozza, hogy a jogi tárgygyal, az egyes tényállási elemekkel, a büntethetőséget kizáró okokkal, a bűncselekmény fogalmával foglalkozunk. A másik, hogy az alapjogvédelmi eszköztár változása miatt a büntetőjog és a büntető jogalkalmazás sem tudja magát függetleníteni az alapjogi szempontoktól. Ez azt is jelenti, hogy az alapjogi követelményeket alkalmazni kell, de korántsem mindegy, hogy milyenek ezek az alapjogi követelmények és hogyan alkalmazzák ezeket. A dolgozat bemutatja azokat a diszfunkciókat, amelyeket a dogmatikával ellentétes alapjogi követelmények képesek előidézni. A büntetőjog tudomány művelőinek ezért nagy felelőssége van abban, hogy a dogmatikát romboló jelenségekre rávilágítsanak és a dogmatikával összhangban álló megoldásokat keressenek. Ebben a kontextusban felértékelődik a materiális bűncselekmény fogalom, mivel a sokat vitatott társadalomra veszélyesség közvetítő szerepet tud betölteni az alkotmányjog és a büntetőjog között, és a tényállási elemek sérelme nélkül képes az alapjogi követelmények integrálására.

A tudományos eredmények hasznosíthatósága a jogi oktatás számára

A dolgozatban is hangsúlyoztam, hogy az alapjog-konform gyakorlat kialakításában jelentős szerepe van az oktatásnak. A jogi oktatás didaktikai szempontból jogágak mentén történik, fontos azonban láttatni, hogy egy-egy ügy eldöntése komplex szemléletet igényelhet, és az alkotmányjogi tudásra büntetőügyekben is szükség lehet. Ezen összefüggések kiemelése mindenekelőtt a becsületvédelmi tényállásoknál és a vélemény-nyilvánítási szabadságot korlátozó köznyugalom elleni bűncselekményeknél elengedhetetlen. A másik oldalról azonban arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy a jogági dogmatika maga is érték, és a büntetőjog kiforrott rendszerét nem szabad szétzilálni.

IV. Az értekezés témaköréből készült publikációk jegyzéke

Bárányos Bernadett: *A magánvádas eljárással kapcsolatos bírósági gyakorlat újabb tendenciáiról, különös tekintettel a rágalalmazási ügyekre*, Magyar Jog 2014 vol. 61. 7-8. szám, 455-464. o.

Gellér Balázs-Bárányos Bernadett-Gondi Anilla: *A sajtó szerepe a büntetőeljárásban*, In: Csehi Zoltán-Koltay András-Navratyil Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban. Az új Polgári Törvénykönyvre és az új Büntető Törvénykönyvre tekintettel*, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, 423-467. o.

Bárányos Bernadett: *Tények és értékítéletek a rágalalmazási eljárásokban*, In: Polt-Belovics-Gellér-Ambrus (szerk.): *Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából*, Eötvös Kiadó, Budapest, 2016., 19-33. o.

Bárányos Bernadett: *Dogmatikai problémák a rágalmazás és a becsületsértés körében*, In: *Jogi Tanulmányok*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2016, 108-119. o.

Bárányos Bernadett: *Néhány gondolat a gyalázkodás büntetőjogi megítéléséről*, In: *Jogi Tanulmányok*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018, 175-186. o.

Bárányos Bernadett: *Milyen jelentősége van a közszereplői minőségnek a büntetőjogi becsületvédelemben?* In: Ambrus István-Németh Imre (szerk.): *Büntetőjogi dolgozatok Gellér Balázs születése ötvenedik évfordulójának ünnepére*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 21-35. o.

Bárányos Bernadett: *A valóságbizonyítás útvesztőiben*, In: Menyhárd Attila (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: A jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 1421-1439. o.